

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

Diplomski rad

ISPITIVANJE VALJANOSTI METODE FOKUS GRUPE
USPOREDBOM S REZULTATIMA NA UPITNIKU
(Istraživanje Potrebe i problemi mladih u Hrvatskoj)

Dunja Dawidowsky
MENTORICA: Doc. dr. sc. Željka Kamenov
Zagreb, 2004.

SADRŽAJ

I. SAŽETAK	1
II. UVOD	
1. VRSTE ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI	2
2. KVALITATIVNA ISTRAŽIVANJA	4
2.1. Pitanje valjanosti i pouzdanosti kvalitativnog pristupa	6
3. FOKUS GRUPA: METODA KVALITATIVNOG ISTRAŽIVANJA	8
3.1. Definicija, uloga i upotreba metode fokus grupe	8
3.2. Vrste fokus grupe	10
3.3. Planiranje fokus grupe	10
3.4. Grupna dinamika i analiza rezultata u fokus grupi	16
3.5. Prednosti i nedostaci metode fokus grupe	18
3.6. Metodološka pitanja u fokus grupi	19
4. ANKETNI PRISTUP: METODA KVANTITATIVNOG ISTRAŽIVANJA	22
4.1. Vrste anketnog istraživanja	23
4.2. Koraci u anketnom istraživanju	23
5. USPOREDBA METODE FOKUS GRUPE I REZULTATA UPITNIKA	24
III. PROBLEM	25
IV. METODOLOGIJA	
1. KVANTITATIVNI DIO ISTRAŽIVANJA	26
1.1. Sudionici u istraživanju	26
1.2. Instrument: Upitnik problema	28
1.3. Postupak ispitivanja	30
2. KVALITATIVNI DIO ISTRAŽIVANJA	31
2.1. Sudionici u istraživanju	31
2.2. Postupak	32
V. REZULTATI I RASPRAVA	
1. ANALIZA FOKUS GRUPA	34
2. USPOREDBA IZRAŽENOSTI PROBLEMA U UPITNIKU I UČESTALOST POJAVLJIVANJA PROBLEMA U FOKUS GRUPI	37
2.1. Nedostatak društvenih sadržaja	38
2.2. Egzistencijalna kriza	39
2.3. Problemi vezani uz obrazovanje	40
2.4. Problemi vezani uz ovisnosti	41
2.5. Briga za budućnost	42
2.6. Problemi odnosa u obitelji	43
2.7. Nezadovoljstvo samim sobom	44
2.8. Nemogućnost osamostaljenja	44
2.9. Problemi u intimnim odnosima	44
2.10. Nezadovoljstvo odnosa s vršnjacima	45
2.11. Specifični problemi lokalne zajednice	45
VI. ZAVRŠNA RAZMATRANJA	48
VII. ZAKLJUČAK	52
VIII. LITERATURA	53
IX. PRILOG	55

I. SAŽETAK

U psihologijskim istraživanjima sve se više koriste kvalitativne metode, bilo samostalno ili zajedno s kvantitativnim metodama. Istraživanje Potrebe i problemi mladih u Hrvatskoj u okviru XI. psihologijske ljetne škole upravo je primjer upotrebe kvalitativne i kvantitativne metode zajedno, odnosno metode fokus grupe i upitnika. Ovim se radom željelo ispitati valjanost metode fokus grupe odnosno slaganje između podataka metode fokus grupe i podataka prikupljenih upitnikom. Fokus grupa je 90-120 minutni polustrukturirani razgovor između 7-12 sudionika koji su izabrani po nekim relevantnim karakteristikama (npr. dob, spol i dr.) te u kojoj unaprijed pripremljeni moderatori produciraju smislenu diskusiju pomoću otvorenog tipa pitanja u okviru zadane teme. Za osnovno i srednjoškolski uzorak pronađeno je oko 50% sličnosti između fokus grupe i upitnika, a za studentski uzorak oko 30% sličnosti. Sličnost se odnosi na pronalaženje problema iz fokus grupe koji su odgovarajući s česticama u upitniku. Jedino u skupinama problema "egzistencijalna kriza", "problemi vezani uz ovisnosti" i "problemi u intimnim odnosima" nisu pronađene sličnosti te dvije metode, dok u ostalih osam skupina problema najistaknutije čestice u upitniku se većinom poklapaju s problemima u fokus grupama te je metodom fokus grupe dobiveno mnogo više informacija. S tim u vezi, možemo tvrditi kako je metoda fokus grupe valjana jer ne samo da se pomoću nje dobivaju slični rezultati kao u upitniku, već i bogatiji, praktičniji i "dublji" što su mnogi autori naveli kao njenu prednost.

II. UVOD

Kvalitativni pristup u psihologijskim istraživanjima javlja se 1920-tih godina u SAD-u gdje su klinički psiholozi, kao Lazarsfeld i Herzog, primijenili metode i tehnike "njihove" discipline na komercijalni svijet. Psihologija, a posebno "Frojdovska" psihologija, bila je konceptualni temelj kojeg upotrebljavaju kvalitativni istraživači tijekom 50-tih i 60-tih godina prošlog stoljeća. U to vrijeme većina kvalitativnih istraživača bili su psiholozi s barem malo kliničke prakse i znanja. Kvalitativni se pristup najviše primjenjuje u marketingu kao dio istraživanja tržišta. No, posljednjih nekoliko desetljeća sve se više primjenjuje i u psihologiji, sociologiji, antropologiji, medicini i drugim disciplinama.

Prema Catterall i Maclaran (1997) najbolje je kvantitativni i kvalitativni pristup koristiti zajedno jer su na taj način dobiveni nalazi bogatiji i detaljniji. Upravo je istraživanje Potrebe i problemi mladih u Hrvatskoj u sklopu XI. ljetne psihologijske škole studenata i nastavnika 2001. godine primjer kombinirane upotrebe oba pristupa u psihologiji. Za kvantitativni dio istraživanja korišten je upitnik, a za kvalitativan dio upotrebljena je metoda grupne diskusije poznata pod nazivom fokus grupa.

1. VRSTE ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

U literaturi postoje različite podjele s obzirom na vrste istraživanja. Najčešća i najpreglednija podjela jest na tri grupe istraživanja. Prva grupa su *intervencijska istraživanja* koja u istraživanje uvode neki postupak ili intervenciju koja bi trebala djelovati na ishode. Tu pripadaju eksperimentalna, kvaziekperimentalna i evaluativna istraživanja. Druga grupa jesu *asocijacijska istraživanja* u koja se ubrajaju korelativna i posljedično-komparativna istraživanja.

Zadnja grupa *istraživanja* jesu *deskriptivna* koja samo opisuju stanje u populaciji pri čemu se koriste različite tehnike. U tu skupinu ubrajaju se anketno ispitivanje (upitnik) i kvalitativna istraživanja.

Dakle, u skupinu kvantitativnih istraživanja ubrajaju se eksperimentalna, kvaziekperimentalna, evaluativna, korelativna, posljedično-komparativna istraživanja i anketno ispitivanje, dok su kvalitativna istraživanja samo dio deskriptivnih. U kvalitativnim istraživanjima najčešće tehnike ili metode koje se koriste su opažanje, intervjuiranje (individualno ili grupno) i analiza dokumenata. U sljedećoj tablici pregledno je prikazana usporedba kvalitativnih s kvantitativnim istraživanjima.

Tablica 1. Kvalitativna istraživanja u usporedbi s kvantitativnim istraživanjem (Fraenkel i Wallen, 1993).

KVANTITATIVNA	KVALITATIVNA
Preferiraju se precizne hipoteze koje se postavljaju prije provedbe istraživanja	Preferiraju se hipoteze koje nastaju dok se istraživanje razvija
Preferiraju se prethodno postavljene precizne definicije	Preferiraju se definicije u kontekstu ili procesu istraživanja
Podaci su reducirani na numeričke podatke	Preferira se narativna deskripcija
Polaže se mnogo pažnje na ispitivanje i poboljšavanje rezultata dobivenih na instrumentima	Preferira se pretpostavka da je pouzdanost zaključaka adekvatna
Ispitivanje valjanosti pomoću različitih procedura s naglaskom na statističke pokazatelje	Ispitivanje valjanosti pomoću višestrukog provjeravanja izvora informacija (triangulacija)
Preferiraju se tehnike slučajnog izbora sudionika	Preferira se izbor ekspertnih informanata; odabir se vrši u skladu s ciljevima istraživanja
Preferiraju se precizni opisi postupaka istraživanja	Preferiraju se narativni/literarni opisi postupaka
Preferira se kontrola sistematskih faktora pomoću nacrt istraživanja ili statističkih postupaka	Preferira se logička analiza u kontroliranju ili objašnjavanju sistematskih faktora
Preferira se kontrola utjecaja postupka ispitivanja pomoću nacrt istraživanja	Prvenstveno se za utjecaj postupka ispitivanja na rezultate brine istraživač
Preferira se statistički sažetak rezultata	Preferira se narativni sažetak rezultata
Preferira se razbijanje kompleksnih fenomena u specifične dijelove radi analize	Preferira se holistička deskripcija kompleksnih fenomena
Želja da se manipulira aspektima, situacijama ili stanjima da bi se proučio kompleksni fenomen	Želja da se ne manipulira fenomenima koji se prirodno događaju

2. KVALITATIVNA ISTRAŽIVANJA

Ponekad istraživači žele dobiti cjelovitu sliku o nekom složenom problemu kojeg istražuju. Istraživanja koja ispituju kvalitetu određenih međuodnosa, situacija ili psihologijskih problema pogodna su za kvalitativna istraživanja. Takvo istraživanje razlikuje se od kvantitativnog jer stavlja naglasak na holističan opis problema, a ne na usporedbu efekata nekog problema (kao u eksperimentalnom istraživanju) ili opis stavova ili ponašanja (kao u upitničkom istraživanju).

Bannister i suradnici (1994) smatraju da je kvalitativno istraživanje: a) pokušaj pronalaženja unutarnjeg, "dubljeg" smisla; b) eksploracija, elaboracija i sistematizacija značajnosti promatranog fenomena; c) iluminacijska reprezentacija značenja neograničenih problema (Goodyear, 1998).

Kvalitativno istraživanje često se definira u terminima njegove povezanosti s kvantitativnim. Dok kvantitativno istraživanje mjeri i odgovara na pitanja kao "koliko, koliko često, koja je proporcija i slično", kvalitativno istraživanje vodi do razumijevanja problema i odgovara na pitanja kao "zašto, kako, u kojem slučaju i slično". Kao i kvantitativno sastoji se od različitih metodoloških pristupa; eklektično je s različitim teorijskim okvirima i disciplinama. Izbor pristupa trebao bi se temeljiti na prirodi problema. Niti jedna kvalitativna metoda nije dobar ili loš izbor već se postavlja pitanje koje informacije želimo dobiti istraživanjem i pitanje kvalitete provedbe istraživanja.

M. Q. Patton 1990. godine naveo je deset glavnih karakteristika kvalitativnih istraživanja (Fraenkl i Wallen, 1993).

1. PRIRODNO ISTRAŽIVANJE	Ispituju stvarne situacije u prirodnim uvjetima, bez manipulacije, bez kontrole; otvoreni su prema svemu što se pojavi u toku istraživanja.
2. INDUKTIVNA ANALIZA	Upliću se u detalje i specifičnosti podataka kako bi otkrili važne kategorije, dimenzije i odnose. Češće počinju istraživanja s otvorenim pitanjima nego testiranjem hipoteza deriviranim iz teorija.

3. HOLISTIČKA PERSPEKTIVA	Cijeli problem koji se istražuje uzima se kao kompleksni sistem koji je više od zbroja vlastitih dijelova.
4. KVALITATIVNI PODACI	Koriste detaljne opise, originalne citate sudionika kako bi zahvatili njihova iskustva. Podaci se prikupljaju narativnom metodom.
5. OSOBNI KONTAKT I UVID	Istraživač ima direktni kontakt s ljudima, sa situacijom i s problemom koji se ispituje. Istraživačeva osobna iskustva i osobni uvid u problem su važan dio istraživanja te su ključni za razumijevanje ispitivanog fenomena.
6. DINAMIČNI SUSTAV	Naglasak je na procesu. Pretpostavlja da je promjena konstantna i uvijek prisutna, bilo da je fokus na pojedincu ili čitavoj kulturi. Promjena u jednom elementu sustava utječe na cijeli sustav.
7. ORIJENTACIJA PREMA JEDINSTVENOM SLUČAJU	Svaki slučaj je poseban i jedinstven. Prva faza istraživanja je pronaći detalje o pojedinim slučajevima koji se proučavaju, nakon čega slijede analize između slučajeva koje ovise o kvaliteti individualnih slučajeva.
8. OSJETLJIVOST ZA KONTEKST	Podaci su dobiveni u socijalnom, povijesnom kontekstu i zbog toga ih ponekad nije opravdano generalizirati.
9. EMPATIČNA NEUTRALNOST	Iako će u kvalitativnom istraživanju stavovi i vrijednosti istraživača utjecati na definiciju problema i analizu, ta pristranost je prepoznata i razumije se; istraživači su dio podataka te da bi bili efektivni trebaju svoj konstrukt, pristranosti i preferencije objelodaniti svima.
10. FLEKSIBILNOST NACRTA	Otvorenost za upotrebu različitih nacrti i novih putova tijekom istraživanja.

Ono što je također zajedničko različitim kvalitativnim istraživanjima je upotreba malih uzoraka, te neslučajan izbor sudionika. Kvalitativno istraživanje koristi namjerni uzorak koji nije slučajna, što znači da rezultatima nedostaje statistička pouzdanost, ali se pomoću nacrti istraživanja znatno smanjuje taj nedostatak. Jedna od prednosti kvalitativnih istraživanja jesu svima dostupni podaci jer većina kvalitativnih istraživanja koriste svakodnevni jezik kako bi objasnili složene koncepte.

Kvalitativno istraživanje upotrebljava se za različite svrhe; često kao prethodnik ili kao pilot kvantitativnog istraživanja, ali i kao samostalni projekt. Upotrebljava se kad god je potrebno vidjeti problem ili situaciju kroz sudionikove oči korištenjem njihovog jezika i konstrukta.

2.1. Pitanje valjanosti i pouzdanosti kvalitativnog pristupa

Kvalitativno se istraživanje tretiralo kao dio kvantitativnog istraživanja, a često kao njegov lošiji dio, upravo u smislu nedostatka znanstvene valjanosti. U literaturi se često raspravlja o pitanju valjanosti. Prema Pattonu (1986) valjanost se oslanja na značenje, prikladnost i upotrebljivost rezultata, a pouzdanost na konzistentnost rezultata (Goodyear, 1998).

U kvalitativnom istraživanju rezultati nisu pouzdani u smislu da će se dobiti isti podaci ukoliko se provedu dva ista istraživanja. No, na pitanje ima li valjanosti odgovor ovisi o tome kako se taj termin interpretira. Sykes (1991) smatra da je dobro razlikovati valjanost zaključaka koji se donose na osnovu podataka i valjanost samih podataka (Goodyear, 1998). Nije moguće uzeti podatke kvalitativnog istraživanja i zaključivati o cijeloj populaciji, ali ako se naglasi namjerna priroda uzorkovanja i ako je istraživanje adekvatno provedeno, tada se smatra kako je moguće sa zadovoljavajućom pouzdanosti napraviti neformalnu ekstrapolaciju rezultata odnosno kako se rezultati mogu donekle generalizirati. Ta neformalna "zdravorazumska" ekstrapolacija opisuje donesene kvalitativne zaključke. Za razliku od uobičajenog značenja termina "generalizacije", ekstrapolacija nam pokazuje da treba razmišljati o drugačijoj primjeni rezultata. Ovdje je ekstrapolacija skromna spekulacija upotrebljivosti podataka na slične, ali ne iste situacije. Ekstrapolacija je logična, misaona i orijentirana na problem, a ne samo empirijska, statistička i orijentirana na računanje vjerojatnosti (Patton, 1987).

Valjanost i pouzdanost kvalitativnog istraživanja mogu se povećati upotrebom tehnike triangulacije odnosno tehnike korištenja višestrukih podataka; korištenje različitih izvora podataka, različitih istraživača u prikupljanju i analizi podataka,

različitih perspektiva za interpretaciju i različitih metoda za ispitivanje istog problema.

Tri su najčešće tehnike ili metode koje se koriste u kvalitativnim istraživanjima: opažanje, intervjuiranje (individualno ili grupno) i analiza dokumenata. Najčešće korištena metoda u kvalitativnim istraživanjima je metoda grupnog intervjuiranja ili grupne diskusije odnosno fokus grupa. Calder (1977) navodi kako je u praksi fokus grupa postala sinonimom za kvalitativno istraživanje. Zbog upotrebe metode fokus grupe u istraživanju Potrebe i problemi mladih u Hrvatskoj u okviru XI. ljetne psihologijske škole 2001., u sljedećem poglavlju bit će detaljnije opisana.

3. FOKUS GRUPA: METODA KVALITATIVNOG ISTRAŽIVANJA

3.1. Definicija, uloga i upotreba metode fokus grupe

U 40-tim godinama 20. stoljeća Merton i suradnici razvili su fokusirane individualne i grupne intervjuje (Fern, 2001). U istraživanju tržišta fokus grupe se upotrebljavaju od 1950. godine, a tijekom 80-tih godina prošlog stoljeća interes za fokus grupe oživljava i u drugim disciplinama pa i u socijalnim znanostima.

U literaturi postoje mnoge definicije fokus grupa, a različiti termini kao "organizirana diskusija", "kolektivna aktivnost", "socijalni događaj" i "interakcija" odnose se na fokus grupe u socijalnom istraživanju (Gibbs, 1997). Powell i suradnici (1996) definiraju fokus grupu kao grupu pojedinaca izabranih kako bi diskutirali i komentirali o određenoj temi iz osobnog iskustva (Gibbs, 1997).

Fokus grupa je 90 – 120 minutni polustrukturirani razgovor između 7 – 12 sudionika koji su izabrani po nekim relevantnim karakteristikama (npr. dob, spol i dr.) te u kojoj unaprijed pripremljeni moderatori produciraju smislenu diskusiju koja obično ne zahtijeva postizanje konsenzusa ili dogovora već je zadatak moderatora da svakog člana potakne na iznošenje najboljih i najinovativnijih ideja vezanih uz zadani problem. Diskusija se vodi po unaprijed pripremljenom nizu tema. Pitanja koja

moderatori postavljaju u okviru određene teme otvorenog su tipa kako bi se ispitanicima omogućila maksimalna fleksibilnost pri davanju odgovora.

Fokus grupe su forma grupnog intervjua, ali bitno je te dvije stvari razlikovati. Grupni intervjui uključuje istovremeno intervjuiranje određenog broja ljudi, a naglasak je na pitanjima i odgovorima između istraživača i sudionika intervjua. Fokus grupa se, međutim, oslanja na interakciju unutar grupe koja se temelji na temi zadanoj od istraživača. Jedno od najkonzistentnijih nalaza u literaturi o malim grupama je taj da će na sve grupe, bez obzira koliko su privremene, grupni procesi imati utjecaj .

Glavna svrha fokus grupe je utvrditi stavove, osjećaje, vjerovanja, iskustva i reakcije sudionika na način koji nije ostvariv upotrebom drugih metoda, npr. opažanjem, intervjuiima ili upitnicima. Ti stavovi, osjećaji i vjerovanja mogu biti djelomično nezavisni od grupe ili socijalnog konteksta, ali će biti otkriveni najvjerojatnije baš pomoću interakcije i socijalnog konteksta. U usporedbi s intervjuiom, koji odražavaju individualne stavove, osjećaje i vjerovanja, fokus grupe sakupljaju mnoštvo stavova i procesa unutar grupnog konteksta. Lakše je kontrolirati proces intervjua od procesa grupne diskusije u kojoj sudionici mogu preuzeti inicijativu.

U usporedbi s promatranjem, fokus grupa omogućuje prikupljanje veće količine informacija u kraćem roku. U metodi opažanja čeka se da se dogodi promatrano ponašanje, dok u fokus grupi moderator postavlja pitanja sudionicima. U ovom smislu fokus grupe nisu prirodni već organizirani događaji.

Fokus grupe se mogu upotrebljavati u preliminarnoj i eksploratornoj fazi istraživanja (Kreuger, 1988, prema Gibbs, 1997); tijekom istraživanja kako bi evaluirali ili izradili plan aktivnosti (Race i sur., 1994, prema Gibbs, 1997); ili, kad je program završen, kako bi procijenili njegov učinak ili generirali daljnje smjerove istraživanja. Mogu se koristiti ili kao samostalna metoda ili kao dio istraživanja s ostalim metodama, posebno za triangulaciju i provjeru valjanosti.

Fokus grupe mogu pomoći pri ispitivanju ili generiranju hipoteza te kod razvoja čestica ili koncepta za upitnike i intervjue (Hope i sur., 1995, prema Gibbs, 1997). Međutim, zbog malog broja sudionika i reprezentativnosti uzorka imaju ograničenu mogućnost generalizacije rezultata na cijelu populaciju.

		KLINIČKA		EKSPERIMENTALNA	
PRIMJENJENA	TEORIJSKA	PRIMJENJENA	TEORIJSKA	PRIMJENJENA	TEORIJSKA
<ul style="list-style-type: none"> • Generiranje novih ideja • Prikupljanje jedinstvenih misli • Ustanoviti <ul style="list-style-type: none"> - potrebe - očekivanja - probleme • Otkrivanje <ul style="list-style-type: none"> - novih primjena za stare produkte - novih produkata za stare primjene • Objašnjavanje <ul style="list-style-type: none"> - rezultata upitnika - kvantitativnih istraživanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Generiranje <ul style="list-style-type: none"> - teorijskih konstrukata - hipotetskih veza • Razvijanje <ul style="list-style-type: none"> - modela - hipoteza - teorija 	<ul style="list-style-type: none"> • Otkrivanje motiva • Tumačenje otpora prema persuaziji • Otkrivanje <ul style="list-style-type: none"> - predispozicija - pristranosti - predrasuda • Analiziranje <ul style="list-style-type: none"> - ponašanja koja vode prema aberantnom 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjavanje <ul style="list-style-type: none"> - vjerovanja - osjećaja - ponašanja • Otkrivanje razloga za preferencije 	<ul style="list-style-type: none"> • Dijeljenje životnih iskustava • Otkrivanje zajedničkih <ul style="list-style-type: none"> - stavova - preferencija - namjera - ponašanja • Razumijevanje <ul style="list-style-type: none"> - jezika - znanja - iskustava • Evaluiranje <ul style="list-style-type: none"> - strategija i programa - upitnika - oglasa 	<ul style="list-style-type: none"> • Triangulacija <ul style="list-style-type: none"> - poštanskih upitnika - telefonskih intervjua - intervjua lice u lice • Potvrđivanje <ul style="list-style-type: none"> - modela - hipoteza - teorija

Tablica. 2. Vrste i upotreba fokus grupe po Fernu (2001.)

3.2. Vrste fokus grupe

Ne postoji pravilo ili "recept" kako napraviti nacrt za istraživanje u kojem se koristi metoda fokus grupe. Zbog toga Fern (2001) razlikuje fokus grupe unutar dvije dimenzije. Prvo je pitanje na koje istraživač treba odgovoriti je li fokus grupa teorijska ili primijenjena. Teorijska istraživanja provode se sa svrhom razvijanja teorije ili njezina potvrđivanja, a primijenjena istraživanja u svrhu odlučivanja za daljnje praktične implikacije. Druga dimenzija je svrha istraživanja pa je tako fokus grupe podijelio na eksploratorne, kliničke i eksperimentalne fokus grupe. Na osnovu te dvije distinkcije mogu se navesti šest različitih vrsta fokus grupa koje omogućuju različite nacрте istraživanja s obzirom na problem koji se ispituje. Tablica 2. na prethodnoj stranici prikazuje šest vrsta fokus grupa po Fernu (2001).

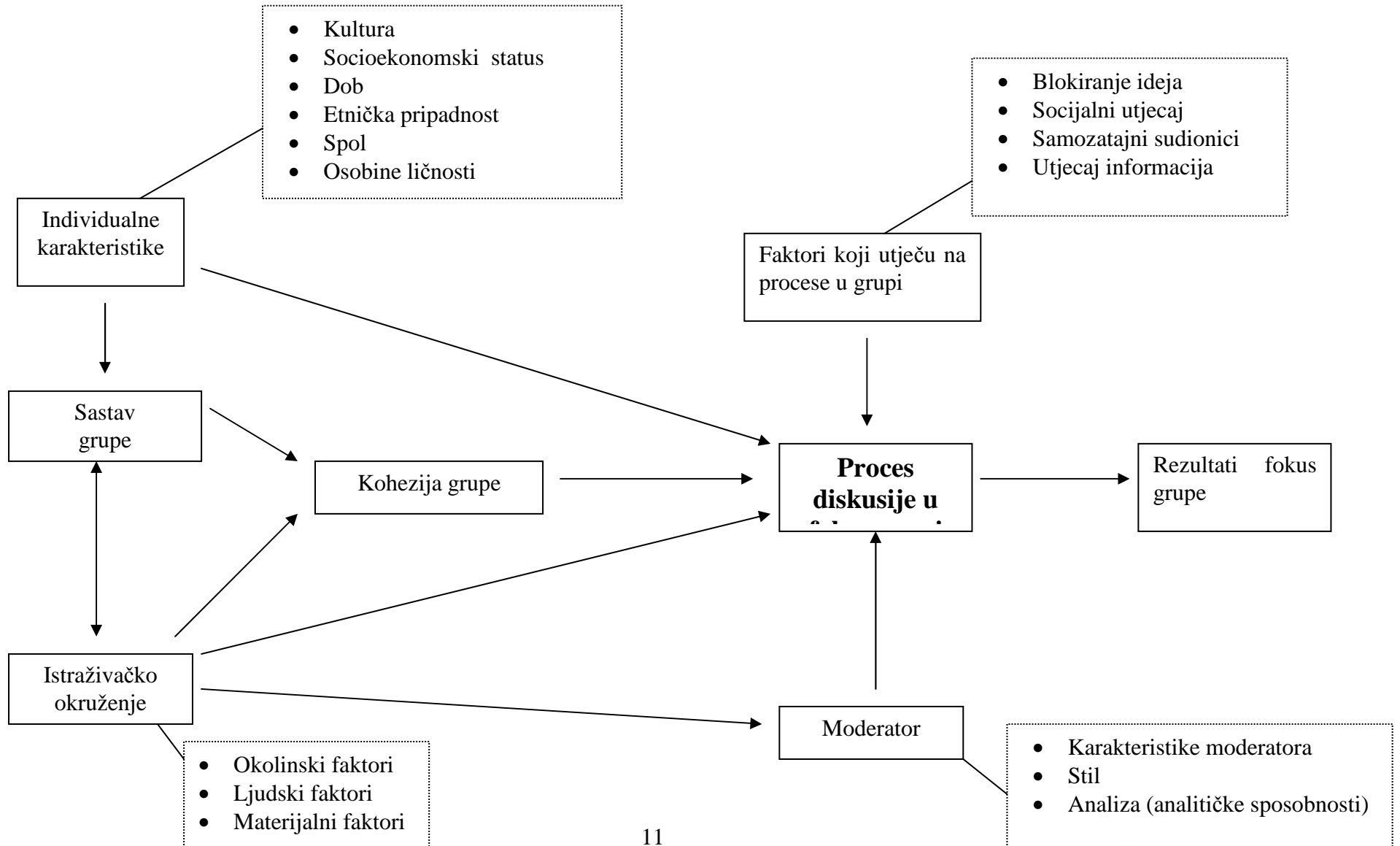
3.3. Planiranje fokus grupe

Kakva će se fokus grupa upotrijebiti ovisi o svrsi istraživanja ili problemu samog istraživanja. Problem je ključan jer utječe na izbore različitih faktora koji utječu na proces diskusije u fokus grupi i na podatke koji se dobiju fokus grupom. Na primjer, kakvi sudionici će biti izabrani, kakav je sastav grupe potreban, kakve relevantne karakteristike moderatora su poželjne za određenu fokus grupu i slično. U literaturi (Fern, 1982) se navodi da metoda fokus grupe zahtjeva više planiranja od drugih kvalitativnih metoda.

Broj fokus grupa u istraživanju može varirati od 1 do 30 ili više što ovisi o istraživačkom problemu. Jedna grupa može biti dovoljna kako bi se ustanovila adekvatnost upitnika, ali ih je 30 i više potrebno za međukulturalnu usporedbu u pogledu nekog problema. Broj grupa direktno ne utječe na grupni proces, ali broj sudionika u grupi naravno da utječe.

Na slici 1. nalazi se konceptualni okvir procesa fokus grupe koji govori kako je potrebno planirati i na što sve obratiti pažnju kada želimo provesti istraživanje s fokus grupama. Isto tako, omogućava pregled koliko je metoda kompleksna te nam pomaže sistematično razmišljati o mnogim izborima potrebnim pri oblikovanju istraživačkog nacrta.

Slika 1. Konceptualni okvir procesa fokus grupe (Fern, 2001)

Nekoliko odnosa na slici su testirani, ali sam koncept nije empirijski testiran. Koncept je hipotetski i zbog toga se otvaraju područja budućih istraživanja unutar psihologije.

Konceptualni okvir opisuje sedam glavnih komponenata: proces diskusije u fokus grupi, moderator, faktori koji utječu na procese u grupi, sastav grupe, istraživačko okruženje, grupna kohezija i rezultati fokus grupe. Neke od njih su kontrolabilne istraživaču dok druge nisu. Srž koncepta je proces diskusije fokus grupe koji utječe na prirodu dobivenih rezultata, a ostale komponente utječu na proces diskusije. Sastav grupe i istraživačko okruženje utječu međusobno te direktno na koheziju grupe. Sastav grupe odnosi se na individualne karakteristike sudionika (kulturu, socioekonomski status, dob, etničku pripadnost, spol i osobine ličnosti) koje su pod kontrolom istraživača. Sastav grupe i njezino djelovanje na koheziju su donekle kontrolabilni, ali samo ako istraživač razumije način kako individualne karakteristike utječu na koheziju i samu diskusiju. Kohezija u grupi ima direktan utjecaj na proces diskusije u fokus grupi.

Istraživačko okruženje se ne ubraja često u nacrt istraživanja, teže ga je kontrolirati i često ima nesistematske utjecaje na fokus grupu. Na diskusiju utječe i moderator. Ako je moderator kvalificiran i iskusan, efekt moderatora je predvidljiv.

Istraživačko okruženje odnosi se na prostor gdje se grupa održava, ljudske i materijalne faktore. Ljudski faktori su broj sudionika u grupi i njihov razmještaj u prostoriji. Preporučeni broj sudionika u grupi je 6-10, ali stvarno se kreće od 4 do 15 ljudi (MacIntosh 1993, prema Gibbs, 1997). Materijalni faktori jesu opipljive ili psihološke karakteristike prostorije (stolovi, stolci, oprema za snimanje i slično). Svaki istraživački set proizvodi različitu okolinu koja utječe na ponašanje sudionika u grupi. Set može biti formalan i neformalan, umjetni i prirodni, ali svaki proizvodi drugačije okolinske uvjete.

Grupna kohezija je složena osobina grupe izražena kao privlačnost grupe za članove i njihova međusobna privlačnost te povezanost i otpornost na razjedinjavanje grupe. Dakle, to je razlog sudjelovanja članova u grupnoj diskusiji, a odnosi se na odanost i privrženost sudionika grupi i grupnim ciljevima. Na koheziju utječu sastav grupe odnosno karakteristike ispitanika, vještina i sposobnost moderatora te okruženje u kojem se odvija istraživanje.

Nije lako odrediti prikladne sudionike za grupu. Ako je grupa previše heterogena (na primjer, po spolu ili socioekonomskom statusu) razlike između sudionika mogle bi utjecati na njihovo sudjelovanje. Ako sudionici percipiraju grupu kao grupu u kojoj imaju slične karakteristike ili slično razmišljanje o temi kao drugi, sudionici će bolje prihvatiti grupu nego onu u kojoj se percipira razlika između sudionika. Ako sudionik nema osjećaj pripadnosti grupi upitno je hoće li sudjelovati u diskusiji. To ne znači da grupa treba biti homogena po svim individualnim karakteristikama, već i moderator pomaže pri razvoju kohezije. Ujedno, okruženje u kojem se odvija istraživanje, na primjer klima i veličina prostorije u kojoj se grupa održava te broj sudionika, može utjecati na koheziju.

Moderator fokus grupe ima veliku ulogu na to kako veličina i vrsta utjecaja istraživačkog okruženja utječe na koheziju grupe. Uloga moderatora je ključna pogotovo kada treba objasniti svrhu grupe, pomoći sudionicima da se opuste i facilitirati interakciju među sudionicima. Tijekom diskusije, uloga moderatora je promovirati debatu te postavljati otvorena pitanja kako bi dobili različite poglede na problem. Njihov zadatak je usmjeriti i potaknuti diskusiju na pravu temu ako zapne, dopustiti izražavanje svakom sudioniku. Moderator ne smiju pokazivati odobrenje za neke stavove, izrečene tvrdnje ili se zauzeti za nečije stajalište.

Stupanj kontrole i direktivnost moderatora ovisi o ciljevima istraživanja i njihovom vlastitom preferiranom stilu. Preporuča se da jedan moderator vodi diskusiju, a drugi vodi bilješke.

Faktori koji utječu na procese u grupi. Pronađeno je nekoliko značajnih faktora (Fern, 2001). Prvi govori kako je sudionicima teško istovremeno razmišljati i slušati kada se diskutira o problemu. Dok slušaju druge sudionici mogu biti ometeni te ne razmišljaju. Također, u sebi vole izvježbati što će reći pred grupom što interferira sa slušanjem. Treće, dok čekaju na svoj red mogu zaboraviti što su željeli reći. Sve to može smanjiti broj novih i kreativnih ideja koje grupa može osmisliti. Kod intervjua ili upitnika sa otvorenim pitanjima nema ovih poteškoća i manja je mogućnost gubitka informacija.

Druga istraživanja temelje se na informacijskoj teoriji. Strausser i Titus (1985) tvrde da informacije koje imaju svi sudionici grupe jesu *zajedničke informacije*, a informacije jedinstvene pojedincu su *nezajedničke informacije* (Fern, 2001). U svakoj

grupi neke su informacije zajedničke, a neke jedinstvene. Distribucija zajedničkih i nezajedničkih informacija ovisi o stupnju u kojem članovi dijele slična iskustva i povijest. Zajedničke informacije imaju veću vjerojatnost pojavljivanja u raspravi. Nezajedničke informacije će se vjerojatno pojaviti u diskusiji kada je relativan postotak nezajedničkih unutar grupe veći od zajedničkih informacija. Taj uvjet je ispunjen kod heterogenih grupa gdje sudionici imaju različita životna iskustva. U kvalitativnim istraživanjima bitnije su nezajedničke informacije sudionika u grupi kako bi saznali što više različitih iskustava, mišljenja i novih informacija, te je zadatak moderatora što više poticati diskusiju i otvorenost sudionika kako bi se saznale nezajedničke informacije.

Rezultat fokus grupe odnosi se na uspjeh postizanja ciljeva istraživanja. Rezultat fokus grupe ima tri komponente: a) učinak izvođenja zadatka koji se odnosi na kvalitetu informacija; b) reakcija korisnika rezultata koja se odnosi na zadovoljstvo procesom i rezultatom; c) međudnos članova grupe (Fern, 2001). Uspješnost fokus grupe ovisi o kvalitativnoj prosudbi istraživača na osnovu komponenata konceptualnog okvira.

Rezultat fokus grupe mogli bismo nazvati sumom efekata ostalih šest komponenata konceptualnog okvira. Vrsta, kvaliteta i kvantiteta informacija dobivenih fokus grupom tvori ono što se zove rezultat koji može poprimiti različite oblike ovisno o potrebama istraživanja (na primjer, bilješke zapisničara, transkripti, audio i vizualni zapisi, upitnici i slično). Dobiveni rezultati mogu se analizirati i kvalitativno i kvantitativno.

Proces diskusije u fokus grupi zapravo se odnosi na dinamiku grupe.

3.4. Grupna dinamika i analiza rezultata u fokus grupi

Iz dva razloga vrlo je važno razumjeti grupnu dinamiku za potrebe istraživanja fokus grupa. Prvo jer može pomoći istraživaču prepoznati uvjete koji potiču interakciju i otvorenu diskusiju različitih mišljenja sudionika i njihovo međusobno dijeljenje iskustva. Drugo, može pomoći istraživaču u analizi podataka kroz razumijevanje onoga što se dogodilo u grupi, kao i zašto se to događalo.

Bales (1953) je prepoznao da svaka grupa prolazi kroz različite faze jednostavno zato što postoji (Gibbs, 1997). Faze, najčešće spomenute u literaturi, kroz koje prolazi grupa su nastanak grupe (*forming*), borba za pozicije i uspostava komunikacije (*storming*), definiranje uloga i normi (*norming*), sam rad grupe na ostvarivanju ciljeva (*performing*) i završna faza rastanka grupe (*mourning*). Razumijevanje ovih faza može pomoći moderatoru da grupa lakše prođe kroz teže početne faze diskusije. Nadalje, literatura o maloj grupi kontinuirano informira istraživače koji upotrebljavaju metodu fokus grupe o uvjetima povećanja interakcije između sudionika što uključuje informacije o sastavu grupe, ulozi moderatora u grupi i okolinskim faktorima.

Istraživači su davno prepoznali da je grupna dinamika mač s dvije oštrice; najvažnija prednost u poticanju diskusije između sudionika i najveća opasnost otvorenoj diskusiji o problemima. Međutim, kad se radi o analizi podataka fokus grupe neki istraživači vide "grupni efekt" samo u negativnom smislu, kao prijetnju autentičnosti individualnih odgovora i iskustava sudionika. Komentiraju kako je teško izdvojiti individualne odgovore od ostatka grupe što se odnosi na fenomen grupnog mišljenja i kontaminaciju pravih individualnih odgovora. Iznimka toj prijetnji je kada je istražiti grupnu dinamiku sama svrha istraživanja.

Neki broj istraživača smatra da je "grupni efekt" važan izvor podataka u analizi. Schindler i Kitzinger se slažu da iako fokus grupe mogu dati uvide u iskustvo svakog pojedinog sudionika, prava vrijednost podataka grupe je iz analize interakcije između sudionika (Gibbs, 1997). Taj podatak podržavaju Albrecht, Jonson i Walter (1993) koji tvrde da se prečesto kod analize podataka komunikacija u fokus grupama ignorira (Gibbs, 1997). Smatraju da se mišljenja ne stvaraju individualnim sakupljanjem informacija nego kroz komunikaciju s drugima u grupi. Nadalje,

interakcija između sudionika u fokus grupi i modifikacija mišljenja koja se pojavljuje mogu proizvesti podatke koji su više ekološki valjani nego metode koje pristupaju individualnom mišljenju u asocijalnoj okolini.

Fokus grupa nije prirodno socijalno okružje čak i ako se grupa prijatelja okupi u prirodnom okružju, npr. u domu od jednog sudionika. Ni diskusija u fokus grupi nije prirodni razgovor jer se rijetko prirodni razgovor fokusira na samo jednu temu određeno vrijeme pod aktivnim ili pasivnim vodstvom moderatora. Međutim, fokus grupa je socijalni događaj i sudionicima se sviđa bez obzira na temu. Primarna prednost je što daje vrijedne informacije kako ljudi govore o temi uopće i kako se ponašaju u situaciji gdje su izloženi tuđim pogledima i iskustvima.

Nužno je spomenuti i neverbalnu komunikaciju koja je važno sredstvo pri poticanju grupne dinamike i kod interakcije među sudionicima. Ona pomaže prenijeti značenje izrečene poruke, pomaže sudionicima vidjeti kada je govornik završio, tko će govoriti sljedeći i slično.

Malo je podataka u literaturi o analizi rezultata fokus grupa u istraživanjima tržišta i socijalnim istraživanjima. Dominantne teme koje se nalaze u literaturi su prednosti i kako voditi fokus grupe. Možda je to tako jer postoji temeljna razlika u pristupima koje su zauzeli istraživanje tržišta i socijalna istraživanja.

Općenito, kod istraživanja tržišta prihvaća se holistički i interpretacijski pristup podacima i to je popraćeno odbojnim i negativnim stavom prema korištenju kodiranja i brojeva. Gordon i Langmaid (1988) u istraživanju tržišta predložili su dva pristupa analizi podataka fokus grupa (Catterall i Maclaran, 1997). Pristup "cut and paste" uključuje razdvajanje transkripta u segmente teksta s obzirom na teme i naslove pronađene deduktivno ili induktivno. Smatra se da je taj pristup inferioran prema pristupu sumiranja rezultata koji uključuje čitanje transkripta (i slušanje audio zapisa) te pisanje interpretacije podataka na margine. Prednost ovog pristupa je da se svaki transkript u cijelosti analizira, a ne kao set odvojenih odgovora i dozvoljava analitičaru da ponovo doživi grupu, neverbalne znakove i atmosferu diskusije. Robinson i Foster (1989) upozoravaju da ako se previše naglašava kodiranje rezultata podaci se mogu početi tretirati kao kvantitativni (Catterall i Maclaran, 1997).

Socijalne znanosti imaju pozitivniji stav prema kodiranju, "cut and paste" pristupu, prebrojavanju riječi u odlomku i upotrebi kompjutera u analizi.

3.5. Prednosti i nedostaci metode fokus grupe

Kitzinger (1994, 1995) tvrdi da je interakcija u fokus grupama ključna jer interakcija između sudionika ističe njihov pogled na svijet, jezik kojim se koriste u diskusiji, vjerovanja i vrijednosti o situaciji (Gibbs, 1997). Također, interakcija omogućuje raspravu između sudionika, kao i ponovno procjenjivanje vlastita mišljenja na osnovi njihovih iskustava.

Druga prednost je to što fokus grupa sakuplja informacije na takav način da omogućuje istraživaču prepoznati istaknute probleme.

Samo sudjelovanje u fokus grupi sudionicima može biti prednost. Prilika što su uključeni u proces donošenja odluke, što se procjenjuju kao stručnjaci te što im je pružena prilika surađivati s moderatorom može imati osnažujući efekt za mnoge sudionike. Ako grupa dobro funkcionira izgradi se povjerenje i grupa kao jedinica može istražiti rješenja određenog problema (Kitzinger, 1995, prema Gibbs, 1997). Neće svi imati koristi jer fokus grupa za sramežljive sudionike može biti preintimna.

Sljedeća prednost fokus grupe jest da ona sama može sudionicima, moderatoru, istraživaču biti mjesto promjene, tijekom same diskusije, ali i poslije. Na primjer u istraživanju kojeg su proveli Goss i Leinbach (1996) sudionici su iskusili emancipaciju kroz govorenje u javnosti i zbog razvoja recipročnih veza s istraživačem (Gibbs, 1997).

Iako fokus grupa ima mnogo prednosti, kao i druge istraživačke metode ima i nedostataka. Neki se mogu izbjeći pažljivim planiranjem i vođenjem diskusije, ali neke su neizbježne. Prema Morganu (1988) istraživač ima manju kontrolu nad dobivenim podacima nego u kvantitativnim istraživanjima (Gibbs, 1997). Moderator dozvoljava sudionicima međusobni razgovor, dijeljenje mišljenja, postavljanje pitanja, ali ima malu kontrolu nad interakcijom. Zbog toga, fokus grupa je metoda otvorenog tipa.

Ne smije se pretpostavljati da sudionici izražavaju svoj definitivni pogled na problem. Oni govore u određenom kontekstu, unutar specifične kulture, zbog toga je istraživaču ponekad teško izdvojiti individualnu poruku. To je potencijalni nedostatak fokus grupe.

Na praktičnoj razini, fokus grupe je teško sastaviti. Možda će biti teško dobiti reprezentativan uzorak i neki neće htjeti sudjelovati u diskusiji (sramežljivi, manje

samopouzdana ljudi i slično). Fokus grupe nisu potpuno povjerljive i anonimne jer se sadržaj dijeli s ostalima u grupi.

3.6. Metodološka pitanja u fokus grupi

Prema Wells (1979), metoda fokus grupe se ne pridržava nekih prihvaćenih prednosti upitnika kao mjernog instrumenta (Fern, 2001). Prva kritika fokus grupe odnosi se na pitanje uzorka, točnije veličinu uzorka koja je mala te činjenicom da sudionici nisu izabrani po slučaju. Zatim, uzorci nisu reprezentativni i rezultati fokus grupe nisu generabilni.

Druga kritika je da se pitanja ne postavljaju uvijek isto bez obzira na predloške koji se koriste. Može se dogoditi da različiti moderatori različito naglašavaju pojedine rečenice, postavljaju sudionicima različita potpitanja te se duže ili kraće zadržavaju na određenom pitanju. Zbog navedenih razloga, u nekim fokus grupama dobit će se bogatiji i detaljniji rezultati te više informacija o problemu istraživanja, dok će rezultati drugih biti oskudniji. Sljedeća kritika je da odgovori nisu međusobno nezavisni već neki sudionici dodaju svoja mišljenja na mišljenja drugih, dok neki sudionici uopće ne sudjeluju. Zbog nedostatka nezavisnosti jedna fokus grupa se uzima kao jedinica analize. Sljedeće kritike su da je rezultate nemoguće ili jako teško kvantificirati te da zaključci ovise o interpretaciji istraživača. Ako je istraživač loš analitičar i izvještaj će biti loš. Kritičari metode fokus grupe ignoriraju činjenicu da se posljednja kritika može primijeniti i na upitnik i kod eksperimentalnog istraživanja.

Nadalje, Wells (1979) upozorava da uzimajući u obzir ove probleme istraživači koji upotrebljavaju fokus grupu kao metodu trebaju biti svjesni rizika kojem se izlažu kod složenijih ciljeva istraživanja od generiranja hipoteza (Fern, 2001).

Calder (1977) postavlja pitanje znanstvenog statusa metode fokus grupe u usporedbi s kvantitativnim istraživanjima (upitnicima i eksperimentom) (Fern, 2001). Uistinu, ako se fokus grupe osnivaju na nereprezentativnom uzorku, imaju nekompetentne ili pristrane moderatore, nestrukturiran i neisplaniran tijek diskusije i samo jednu interpretaciju rezultata, upotreba rezultata fokus grupe može biti upitna zbog rizika smanjene valjanosti.

Na različite se načine mogu navedeni problemi minimalizirati, ali je još uvijek uvriježeno mišljenje da je metoda fokus grupa ograničena u svojoj upotrebi zbog tipa podataka koji se dobivaju te zbog tipa analize koja se upotrebljava. Međutim, kvalitativna analiza uvelike ovisi o planu i nacrtu istraživanja kao što je slučaj i kod anketnog i eksperimentalnog istraživanja. Na početku samog istraživanja u kojem se koristi metoda fokus grupe potrebno je donijeti neke odluke i dobro isplanirati istraživanje.

Vjerovanje da su fokus grupe nereprezentativne možda je uvjetovano malim uzorkom i procedurom izbora sudionika (uzorak nije slučajan). U primijenjenim istraživanjima putem fokus grupa nereprezentativnost uzorka moguća je zbog ograničenog budžeta i vremenske ograničenosti istraživanja. Neki autori smatraju da je 4-6 fokus grupa dovoljan broj u jednom istraživanju, ali to je premali broj za mogućnost generalizacije rezultata. Naravno, o istraživaču ovisi hoće li uzorak biti reprezentativan. Kako bi uzorak bio reprezentativan potrebno ga je stratificirati unutar populacije i uzimati po slučaju sudionike iz svakog stratuma.

Čest problem koji se navodi za fokus grupu jest da se rezultati ne mogu generalizirati, a konkretno se to odnosi na uzorak, moderatore, probleme istraživanja, vremensku komponentu i kontekst.

McQuarrie i McIntyre (1988) vjeruju da je otkrivanje nekog seta odgovora (stavova, vjerovanja, mišljenja i drugo) u fokus grupi generalizabilno na veću populaciju (Fern, 2001). Za to je potrebno zadovoljiti tri uvjeta. Prvi je da uzorak sudionika u fokus grupi treba biti reprezentativan za relevantnu populaciju koja se ispituje. Zatim, broj očekivanih karakterističnih odgovora, odnosno zajedničkih informacija, treba biti mali (manji od 12 po grupi) jer će se prema Fishbeinu i Asemu (1975) oni prvi pojaviti. Dakle, istaknuti zajednički odgovori koji su istaknuti i u populaciji imaju veću mogućnost da će se identificirati u fokus grupi (Fern, 2001). Ograničavanjem odgovora u fokus grupi koji se mogu generalizirati istraživači implicitno pretpostavljaju da su ti odgovori istaknuti u populaciji koju ispituju i na taj je način zadovoljen drugi uvjet. Treći uvjet je da sudionici trebaju biti nezavisno odabrani što znači da trebaju što više sličiti populaciji te se heterogenost grupe povećava. Ako su ovi uvjeti ispunjeni, generalizacija je moguća.

Mnogi autori vjeruju da su odgovori sudionika u fokus grupi zavisni jedan od drugog. To se najčešće zove N=1 ili argument stupnjeva slobode (Fern, 2001). Argument se odnosi na pretpostavku da su odgovori u fokus grupi zavisni ili u interakciji te da je zbog toga najbolje svaku fokus grupu tretirati kao jedno opažanje. Argument stupnjeva slobode može neopravdano ograničiti tipove zaključaka koje možemo dobiti iz rezultata. Ako su odgovori zavisni grupa postaje jedinica mjerenja i stupnjevi slobode su "n – 1". Međutim, to zavisi o istraživačkom problemu jer za mnoge primjene fokus grupe nezavisnost odgovora uopće nije relevantan problem. Ako je kvalitativno znanje ono što se traži, tada generabilnost i nezavisnost rezultata nije relevantno. Nezavisnost postaje relevantna ako istraživač želi napraviti statističku analizu pojedinačnih odgovora sudionika grupe. Empirijski podaci ukazuju da iako su individualna ponašanja u grupi u interakciji, njihovi odgovori mogu biti nezavisni (Fern, 2001).

Također, na argument u korist nezavisnosti odgovora ukazuje Davis (1969); to što je grupa sastavljena prvenstveno od nekog broja osoba, a tek onda od skupa međuovisnih ljudi te ne postoji "grupni um" kao entitet (Pennington, 1997). Zaključak je kako grupa nije prikladna jedinica analize osim ako je problem istraživanja takav da je zainteresiran za produkt grupe, npr. istražuje se kakvo je obiteljsko mišljenje o određenom problemu. U tom slučaju grupa se tretira kao jedinica analize.

4. ANKETNI PRISTUP METODA KVANTITATIVNOG ISTRAŽIVANJA

Kako je u kvantitativnom dijelu istraživanja Potreba i problema mladih u Hrvatskoj u okviru XI. ljetne psihologijske škole 2001. godine korišten upitnik kao mjerni instrument na sljedećih nekoliko stranica ukratko je opisan anketni pristup istraživanja i upitnik kao instrument.

Anketno istraživanje je najčešće korišten pristup dobivanja različitih podataka i saznavanja odgovora na različite probleme. Ne odgovara na pitanje što je s čime povezano već samo kako su osobine koje se ispituju raspodijeljene u populaciji odnosno pripada deskriptivnoj grupi istraživanja.

Istraživači su često zainteresirani za stavove, mišljenja o određenom problemu te postavljaju brojna pitanja o problemu kako bi pronašli odgovore i analizirali ih.

Fraenkl i Wallen (1993) navode tri glavne karakteristike anketnih istraživanja. Prva je da je informacija prikupljena od grupe ljudi kako bi opisala neke karakteristike populacije kojoj ta grupa pripada. Dakle, od te se grupe dobiva distribucija osobina u populaciji. Grupa ljudi je uzorak na temelju kojeg prikupljamo podatke te zaključujemo na populaciju kako bi generalizirali rezultate. Drugo, način prikupljanja rezultata je postavljanjem pitanja, a odgovori sudionika su rezultati prema kojima zaključujemo. I treće, podaci se uvijek prikupljaju na uzorku, a ne od svakog pripadnika populacije pojedinačno.

Važna karakteristika upitnika je da njegova upotreba izgleda jednostavno. Zbog toga se anketna istraživanja često zloupotrebljavaju te često neprofesionalno provode. To se odnosi i na brojne mogućnosti manipulacije sudionicima, na primjer postavljanjem sugestivnih pitanja i slično. U drugim postupcima mogućnost manipulacije je manja zbog dostupnosti rezultata samo stručnjacima.

4.1. Vrste anketnog istraživanja

Sa metodološkog stajališta postoje dva tipa anketnog istraživanja; transverzalni i longitudinalni tip. Transverzalni tip anketnog istraživanja odnosi se na presjek u kojem uzimamo uzorke iz populacije samo u jednom vremenskom razdoblju.

Longitudinalni tip anketnog istraživanja prikuplja informacije u više vremenskih točaka. Najčešće se upotrebljuju tri nacrti. Prvi je *praćenje trenda* u kojoj različiti uzorci iz iste populacije ispunjavaju upitnik u različitim vremenskim točkama. Ako su uzorci reprezentativni odnosno slučajno odabrani, može se pratiti trend problema koji se ispituje u populaciji.

Drugi nacrt koji se koristi je *praćenje kohorte* u kojoj se određena populacija prati neko vrijeme, a iz te populacije uzimaju se uzorci koji će biti ispitivani po slučaju. U *studiji panela*, trećem nacrtu, isti sudionici prate se od početka do kraja istraživanja i na taj način prate se promjene u ponašanju ili karakteristikama te istražuju razlozi za promjene.

4.2. Koraci u anketnom istraživanju

Na početku planiranja anketnog istraživanja potrebno je definirati problem. Do problema dolazimo prema interesu istraživača iako sam sadržaj treba biti motivirajući da bi sudionici ispunili upitnik te kako ne bi dali nevaljale podatke. Sva pitanja trebaju se jasno odnositi na problem i trebaju biti usko vezana s ciljem ispitivanja jer upućuju na ono što je relevantno u istraživanju. Jasna pitanja olakšavaju samu konstrukciju upitnika te unošenje jasne strukture pomaže sudionicima u boljem praćenju upitnika i uvodi ih u samu problematiku problema.

Zatim je potrebno definirati ciljnu populaciju odnosno tko će biti izvor informacija. Ciljne skupine mogu biti različite što ovisi o svrsi i ciljevima istraživanja. Nadalje, pitanje koje se postavlja je što je jedinica analize u anketnom istraživanju i potrebno ju je što jasnije definirati. Važno je dati konačan broj jedinica analize na temelju kojih zaključujemo.

Postoje četiri glavna načina prikupljanja podataka; grupna primjena, poštanska anketa, telefonska anketa i osobno anketiranje. Zadnji način je najefikasniji, ali

zahtjeva najviše vremena pošto se svakom sudioniku pristupa osobno kako bi ispunio upitnik. Najviše korišten način jest grupna primjena gdje direktno na grupi sudionika primjenjujemo upitnik. Cijela grupa treba biti homogena po relevantnim faktorima za istraživanje, odnosno po nezavisnim varijablama u istraživanju.

Potrebno je odrediti uzorak i izraditi instrument za ispitivanje (upitnik). Ponekad je dobro napraviti predtestiranje kako bi se vidjelo koja pitanja zadovoljavaju statističke kriterije i jesu li sva pitanja potrebna u upitniku. Uvjeti istraživanja trebaju biti isti za sve sudionike radi očuvanja unutarnje valjanosti.

Bez obzira jesu li pitanja alternativna, višestrukog izbora ili otvorenog tipa trebaju biti kratka, jasna, konkretna, nedvosmisljena i nesugestivna. Pitanja s predloženim odgovorom (alternativna pitanja i pitanja s višestrukim izborom) povećavaju konzistenciju odgovora između sudionika, jednostavnije ih je obraditi u analizi i sudionici ih više vole jer je lakše zaokružiti odgovor nego ga osmisliti. Nedostaci upitnika s takvim pitanjima jesu što mogu ograničiti širinu odgovora (pravi odgovor ne mora se naći u predloženim odgovorima), zahtijevaju više vremena pri njihovom konstruiranju, zahtijevaju više čestica da se pokrije problem istraživanja te zahtjeva bolje poznavanje mogućih odgovora.

Prikupljene izjave sudionika podvrgavaju se na kraju statističkoj analizi.

Metodološka vrijednost anketnog istraživanja je ograničena. Tom metodom možemo saznati uglavnom samo ono što nam sudionici žele i mogu odgovoriti. Ali, ako je problem istraživanja primjeren metodološkim mogućnostima upitnika i jasno formuliran, uzorak reprezentativan, ako je upitnik dobro konstruiran, prikupljanje podataka adekvatno, a statistička analiza korektna, anketnim se istraživanjem može doći do korisnih podataka o nekim potencijalnim determinantama ponašanja pojedinaca i socijalnih grupa (Petz, 1992).

5. USPOREDBA METODE FOKUS GRUPE I REZULTATA UPITNIKA

Podaci na prethodnim stranicama govore da rezultati fokus grupe mogu biti reprezentativni, generabilni, pouzdano interpretabilni te s nezavisnim odgovorima sudionika što Calderovu kritiku znanstvenog statusa dovodi u sumnju. Znanstveni status se pridaje onim kvantitativnim istraživanjima koja upotrebljavaju numeričke mjere za testiranje znanstvenih konstrukta i kauzalnih hipoteza. Kvantitativno, u tom kontekstu, znači upotrebu znanstvenih metoda u svojoj uobičajenoj primjeni u eksperimentu, upitnicima, dok kvalitativno znači istraživanje koje daje duboko, subjektivno razumijevanje ponašanja.

Metoda fokus grupa ima ponekad znanstveni status kao i kvantitativna istraživanja (na primjer, upitnici i eksperiment). Calder (1977) smatra da se znanstveno znanje treba uspoređivati sa svakodnevnim znanjem. Prema navedenom podatku prikladno je uspoređivati kvantitativne nalaze s nalazima metode fokus grupe. Ako je kvalitativno znanje nekonzistentno sa znanstvenim objašnjenjima istraživač je prisiljen birati između opažanja (tj. stvarnosti) i teorije.

Calder (1977) tvrdi da nasuprot istraživačkoj praksi, jednako je prikladno primijeniti metodu fokus grupe poslije kvantitativnog istraživanja kao i prije njega. Autor predlaže upotrebu fokus grupa za triangulaciju, a ne samo za proces evaluacije neke teorije ili mjernog instrumenta.

Upravo je istraživanje Potreba i problema mladih u Hrvatskoj u okviru XI. ljetne psihologijske škole 2001. koristilo metodu fokus grupe poslije kvantitativnog dijela ispitivanja. Ovim diplomskim radom želi se pokazati kako je upotreba metode fokus grupe u tu svrhu opravdana.

Jedan od problema istraživanja Potreba i problema mladih u Hrvatskoj je utvrditi zastupljenost i intenzitet pojedinih problema kod mladih u Hrvatskoj.

III. PROBLEM

Kao što je vidljivo iz uvodnog dijela, metoda fokus grupe može se upotrebljavati u preliminarnoj i eksploratornoj fazi istraživanja, tijekom istraživanja kako bi evaluirali ili izradili plan aktivnosti, te kad je program završen, kako bi procijenili njegov učinak ili generirali daljnje smjerove. Mogu se koristiti ili kao samostalna metoda ili kao dio istraživanja s ostalim metodama, posebno za triangulaciju i provjeru valjanosti.

Unatoč njezinoj širokoj mogućnosti primjene metoda fokus grupe ne upotrebljava se često unutar psihologijskih i socioloških istraživanja zbog navedenih rizika koje istraživači preuzimaju prilikom njene upotrebe. Ovim radom želi se proučiti vrijednost fokus grupe kao alata za psihologijsko istraživanje te naglasiti njene prednosti i nedostatke.

Dakle, problem ovog rada je ispitati valjanosti metode fokus grupe koja se prema Goodyear (1998) u kvalitativnim istraživanjima zove instrumentalna valjanost, a odnosi se na slaganje između podataka metode fokus grupe i podataka prikupljenih drugim metodama.

Hipoteza je sljedeća:

Analiza rezultata fokus grupa ispitanih na odgovarajućoj populaciji kao u uzorku za upitnik, pokazat će korespondentne rezultate sa rezultatima pojedinih subskala na upitniku problema.

IV. METODOLOGIJA

Istraživanje Potrebe i problemi mladih u Hrvatskoj u okviru XI. ljetne psihologijske škole 2001. sastojalo se u prikupljanju kvantitativnih i kvalitativnih podataka. Kvantitativni podaci prikupljeni su primjenom nekoliko upitnika posebno konstruiranih za ovo ispitivanje. Kvalitativni podaci dobiveni su metodom usmjerene diskusije u malim grupama (u tzv. fokus grupama). Radi lakšeg praćenja metodologija, ova dva dijela istraživanja prikazana je odvojeno.

1. KVANTITATIVNI DIO ISTRAŽIVANJA

1.1. Sudionici u istraživanju

Pri ispitivanju problema i potreba mladih populacije RH obuhvaćen je dobni raspon mladih od 13 do 25 godina. Planirana je veličina uzorka od 2000 sudionika. Kriteriji prema kojima je uzorak stratificiran su: dob, obrazovno usmjerenje, spol, regionalna pripadnost, veličina mjesta stanovanja i zahvaćenost ratom. U okviru planiranog stratificiranog uzorka ostvaren je prigodan izbor sudionika. Ispitano je ukupno 1905 mladih, a njihov broj i postotak s obzirom na navedene varijable uvrštene u definiranje uzorka prikazan je u Tablici 3. na sljedećoj stranici.

Uzorak je podijeljen na tri podskupine po dobi: učenike osnovnih škola, učenike srednjih škola te studente. Zastupljenost broja sudionika po podskupinama u uzorku iznosi 20% osnovnoškolaca, 60% srednjoškolaca i 20% studenata.

Srednje škole i fakulteti u kojima je provedeno istraživanje izabrane su na temelju popisa Ministarstva prosvjete i športa, vodeći računa o proporcionalnoj zastupljenosti različitih usmjerenja. Na temelju obrazovnog usmjerenja u srednjoj školi ispitanici su podijeljeni u četiri skupine: (1) ispitanici iz gimnazija; (2) ispitanici iz društvenih škola s usmjerenjima; (3) ispitanici iz srednjih škola prirodnog ili tehničkog usmjerenja; (4) ispitanici iz stručnih škola s usmjerenjima. Na temelju obrazovnog usmjerenja na fakultetu ispitanici su podijeljeni u dvije skupine: (1) ispitanici sa fakulteta društveno-humanističkih usmjerenja i (2) ispitanici sa fakulteta prirodno-tehničkih usmjerenja.

Tablica 3. Broj i postotak ispitanika (N = 1905) prema nezavisnim varijablama (G. Lugomer-Armano, Ž. Kamenov i D. Ljubotina, 2002)

SPOL	ŽENSKI – 1139 (59,8%)			MUŠKI – 765 (40,2%)		
DOB	OSNOVNA ŠKOLA – 351 (18,4%)		SREDNJA ŠKOLA – 1180 (61,9%)		FAKULTET – 374 (19,6%)	
OBRAZOVNO USMJERENJE – SREDNJA ŠKOLA	GIMNAZIJE - 521 (44,2%)	DRUŠTVENE ŠKOLE - 224 (19%)	PRIRODNO-TEHNIČKE ŠKOLE - 346 (29,3%)		STRUČNE I OBRITNIČKE ŠKOLE - 79 (7,5%)	
OBRAZOVNO USMJERENJE – FAKULTET	DRUŠTVENO – HUMANISTIČKI FAKULTETI - 225 (60,2%)			PRIRODNO-TEHNIČKI FAKULTETI - 149 (39,8%)		
VELIČINA MJESTA	MALA MJESTA - 693 (36,4%)		GRADOVI - 608 (31,9%)		VELIKI GRADOVI - 604 (31,7%)	
REGIONALNA PODJELA	GRAD ZAGREB - 276 (14,5%)	SJEVEROZAPAD NA HRVATSKA - 287 (15,1%)	SLAVONIJA - 375 (19,7%)	SREDIŠNJA HRVATSKA - 342 (18%)	PRIMORJE I ISTRA - 254 (13,3%)	DALMACIJA - 371 (19,5%)
ZAHVAĆENOST RATOM	MJESTA NEZAHVAĆENA RATOM - 1124 (59%)		MJESTA IZLOŽENA NAPADIMA - 547 (28,7%)		OKUPIRANA MJESTA - 234 (12,3%)	

Prilikom izbora škola i fakulteta, odnosno pojedinih razreda unutar određene škole, vođeno je računa da muški i ženski sudionici budu podjednako zastupljeni.

Na temelju regionalne pripadnosti sudionici potječu iz šest regija: (1) Grad Zagreb; (2) Sjeverozapadna Hrvatska; (3) Slavonija; (4) Središnja Hrvatska; (5) Primorje i Istra; (6) Dalmacija. S obzirom da planirani uzorak od 2000 sudionika iznosi 3% ukupne populacije mladih RH (prema Statističkom ljetopisu, 1991), planirani broj sudionika u svakoj od regija iznosi 3% ukupnog broja mladih pojedine regije.

Unutar svake regije obuhvaćena su mjesta različite veličine. Prema broju stanovnika svrstane su u tri kategorije: do 10.000 stanovnika (mala mjesta), od 10.000-100.000 stanovnika (gradovi) i > od 100.000 stanovnika (veliki gradovi, regionalna središta). Kriterij određivanja broja sudionika u svakom mjestu unutar regije bio je broj stanovnika u mjestu.

Mjesta obuhvaćena ispitivanjem kategorizirana su u tri skupine prema stupnju zahvaćenosti ratnim razaranja: mjesta nezahvaćena ratom, mjesta izložena napadima i okupirana mjesta.

1.2. Instrument: Upitnik problema

U kvantitativnom dijelu istraživanja potreba i problema mladih primijenjen je opsežan instrument koji se sastoji od nekoliko dijelova od kojih je detaljnije opisan samo dio "Upitnik problema" s obzirom da ova diplomatska radnja upotrebljava podatke iz tog dijela.

Upitnik problema posebno je konstruiran za potrebe ovog istraživanja. U tu su svrhu tijekom ožujka i travnja 2001. godine provedena predispitivanja, najprije za generiranje čestica, a onda za provjeru upitnika. Prva faza istraživanja, s ciljem generiranja čestica za upitnik, provedena je na ukupno 375 sudionika (164 muških i 211 ženskih). Ispitivanje je bilo otvorenog tipa, u trajanju od jednog školskog sata, a od sudionika se tražilo da u obliku natuknica navedu i ukratko opišu probleme koji ih muče, o čemu razmišljaju, što bi voljeli promijeniti. Na osnovi 14 dobivenih kategorija za svaku skupinu problema formirano je više čestica, ukupno 129 u verziji upitnika za učenike osnovne i srednje škole te 122 čestice u verziji upitnika za

studente. Preliminarna verzija upitnika primijenjena je na 102 sudionika (55 muških i 47 ženskih), a trajala je jedan školski sat. S obzirom da se istraživanje bavi potrebama i problemima mladih u RH, sudionici su bili učenici/ce osmih razreda osnovnih škola, učenici/ce srednjih škola te studenti/ce.

Formirane su dvije konačne verzije upitnika problema i potreba mladih, jedna namijenjena učenicima osnovnih i srednjih škola (85 čestica), druga namijenjena studentima (78 čestica). U prvih 68 čestica verzije se podudaraju, a nakon toga slijede čestice specifično vezane uz probleme studenata (njih 10), odnosno probleme osnovno- i srednjoškolaca (njih 17).

Budući da se čestice "Upitnika problema" prema svom sadržaju odnose na više različitih i jasno razlučivih aspekata života mladih svrstane su u 11 skupina problema, odnosno upitnik je podijeljen u 11 subskala: (1) briga za budućnost (7 čestica u OŠ/SŠ upitniku, odnosno 5 čestica u studentskom upitniku); (2) nedostatak društvenih sadržaja (6 čestica); (3) problemi vezani uz školovanje (14 čestica u OŠ/SŠ upitniku, odnosno 9 čestica u studentskom upitniku); (4) specifični problemi lokalne zajednice (10 čestica); (5) nemogućnost osamostaljenja (3 čestice); (6) nezadovoljstvo samim sobom (9 čestica); (7) problemi u intimnim odnosima (6 čestica); (8) egzistencijalna kriza (8 čestica); (9) problemi vezani uz ovisnosti (3 čestice); (10) problemi odnosa u obitelji (16 čestica); (11) nezadovoljstvo odnosima sa vršnjacima (3 čestice). Čestice dviju verzija upitnika razlikuju se u dvije skupine problema - "problemi vezani uz školovanje" i "briga za budućnost".

Tablica 3. Opis dobivenih kategorija problema i koeficijenti pouzdanosti pojedinih subskala

KATEGORIJA	ČESTICE	α
Problemi odnosa u obitelji	17,18,19,20,21,22,23,24,25,26,27,28,29,30,31,44	0,84
Problemi vezani uz obrazovanje/školovanje	14,68,69,70,71,72,73,74,75,76,77,78,81,82	0,87
Specifični problemi lokalne zajednice	1,2,3,4,13,60,61,62,63,64	0,73
Briga za budućnost	15,16,79,80,83,84,85,78,76,73	0,82
Nezadovoljstvo samim sobom	6,43,45,46,47,49,50,52,53	0,70

Egzistencijalna kriza	5,7,8,9,35,36,48,51	0,77
Nedostatak društvenih sadržaja	54,55,56,57,58,59	0,77
Problemi u intimnim odnosima	37,38,39,40,41,42	0,72
Nemogućnost osamostaljenja	65,66,67	0,46
Nezadovoljstvo odnosima s vršnjacima	32,33,34	0,65
Problemi vezani uz ovisnosti	10,11,12	0,39

Upitnik problema je skala procjene u rasponu od 1 do 5. Zadatak ispitanika je zaokružiti vrijednost na skali koja označava u kojoj se mjeri na njega odnosi navedeni problem. Pri tome vrijednost 1 znači "to za mene uopće nije problem", a vrijednost 5 znači "to mi predstavlja velik problem". Uz to se ispitaniku nudi mogućnost da, umjesto procjene u rasponu od 1 do 5, zaokruži **x** što znači da se navedeni problem uopće ne odnosi na njega, tj. označava irelevantnost tog problema za ispitanika.

1.3. Postupak ispitivanja

Podaci su prikupljeni terenskim istraživanjem. Istraživanje je, u različitim dijelovima Republike Hrvatske, provelo dvadeset studentica u suradnji s profesorima Odsjeka za psihologiju Filozofskog Fakulteta u Zagrebu. Svi sudionici Ljetne psihologijske škole bili su uključeni u sve tri faze istraživanja. Oba predispitivanja, kao i konačno ispitivanje, provedena su grupno u učionicama osnovnih i srednjih škola te u prostorijama fakulteta.

Konačno ispitivanje provedeno je tijekom svibnja i lipnja 2001. na navedenom uzorku. Način ispunjavanja upitnika sudionicima je objašnjen na jednom primjeru. Primjena cijelog instrumenta trajala je jedan školski sat.

2. KVALITATIVNI DIO ISTRAŽIVANJA

2.1. Sudionici u istraživanju

U istraživanju su ukupno bile provedene 23 fokus grupe i u njima je sudjelovalo 178 sudionika. Muških sudionika bilo je 85, a ženskih 93. U svakoj regiji Republike Hrvatske provedena je jedna fokus grupa u osnovnoj školi, 2-3 u srednjoj školi i jedna na fakultetu. Pri tome su se nastojala obuhvatiti mjesta različite veličine tako da se obuhvate manja mjesta, gradovi i regionalna središta. Uzorak je detaljnije opisan u Tablicama 4., 5. i 6.

Tablica 4. Sastav uzorka sudionika – OSNOVNA ŠKOLA (N ukupno=85)

	SPOL		RAZRED	
	MUŠKI	ŽENSKI	7.	8.
NAŠICE	4	4	0	8
UGLJAN	4	6	6	4
FUŽINE	4	5	0	9
ZAGREB	4	4	0	8
KRIŽEVCI	3	5	4	4
UKUPNO	19	24	10	33

Tablica 5. Sastav uzorka sudionika – SREDNJA ŠKOLA (N ukupno=102)

		SPOL		RAZRED			
		MUŠKI	ŽENSKI	1.	2.	3.	4.
DALMACIJA	ZADAR	3	5	0	1	7	0
	KNIN	4	4	3	0	5	0
	SPLIT	4	4	1	0	7	0
ISTRA	PULA	4	4	0	2	6	0
	ROVINJ	4	4	0	0	7	1
SLAVONIJA	NAŠICE	4	4	0	0	8	0
	SL.BROD	4	4	2	3	3	0
ZAGREB I OKOLICA	ZAGREB	3	5	2	5	1	0
	TOPUSKO	4	4	2	2	3	1
	KARLOVAC	4	4	4	4	0	0
SJEVEROZAPADNA HRVATSKA	BJELOVAR	4	4	4	2	2	0
	ČAZMA	4	4	6	2	0	0
	KRIŽEVCI	3	3	0	4	2	0
UKUPNO		49	53	24	25	51	2

Tablica 6. Sastav uzorka sudionika – FAKULTET (N ukupno=33)

	SPOL		GODINA STUDIJA			
	MUŠKI	ŽENSKI	1.	2.	3.	4.
RIJEKA	2	4	0	2	1	3
ZADAR	1	5	1	0	4	1
ZAGREB	2	4	0	0	1	5
VARAŽDIN	7	1	0	2	3	3
SL.BROD	5	2	2	2	1	2
UKUPNO	17	16	3	6	10	14

Kada je riječ o izboru sudionika, trebalo je za svaku fokus grupu izabrati 8 učenika motiviranih za raspravu. Uz to, s obzirom da se tema diskusije odnosila na konkretne probleme mladih u njihovoj sredini, sudionici su ne samo trebali biti jako motivirani već su trebali biti i dosta dobro upoznati sa navedenom temom kao i vrlo komunikativni i otvoreni.

2.2. Postupak

Moderatori fokus grupa bile su studentice 3. i 4. godine psihologije koje su bile prethodno educirane za rad s grupama. Jedna voditeljica je tokom diskusije vodila zapisnik, dok je druga bila moderator tj. usmjeravala je raspravu prema unaprijed zadanim predlošcima za razgovor.

Predlošci za razgovor bili su sastavljeni od 4 grupe pitanja:

1. ODREĐENJE GRUPE
2. IDENTIFIKACIJA POTREBA I PROBLEMA
3. UZROCI PROBLEMA
4. MOGUĆNOSTI DJELOVANJA

Prve tri grupe pitanja nisu se razlikovale s obzirom na dob sudionika. Nakon upoznavanja sudionika, davanja upute i motiviranja za razgovor, započelo se s pitanjima kao što su "tko su za vas mladi?", "s kim se družite i gdje izlazite u slobodno vrijeme?", odnosno pitanjima za određivanje grupe. Zatim se sudionike pitalo koje su potrebe i problemi mladih u njihovoj sredini te što najviše muči mlade. Treće pitanje odnosilo se na uzrok problema odnosno što mladi misle da je uzrok navedenih problema.

Pitanja vezana uz mogućnosti djelovanja su se razlikovala za osnovnu školu, srednju školu i fakultet. Naime, dok su osnovnoškolci trebali navesti tko bi mogao utjecati na njihovu mogućnost djelovanja i da li bi oni sami mogli djelovati, srednjoškolci su trebali navesti još i tko se brine o mladima i o njihovim potrebama i problemima u sredini gdje žive. Studenti su pak trebali navesti i trenutne aktivnosti studentskih organizacija ukoliko su s njima upoznati. Predlošci za razgovor za sve dobi nalaze se u Prilogu 2., 3. i 4.

Grupne diskusije trajale su oko 2 sata i većinom su bile provođene u školskim ili fakultetskim prostorijama. Kako je vrlo bitna bila mogućnost komunikacije svih sudionika, sudionici su sjedili u krugu. Bilo je poželjno da se razgovor odvija u, koliko je god to moguće, mirnom okruženju i bez ometanja. Kako bi se dobile što autentičnije informacije, razgovori su, uz dozvolu sudionika, bili snimani kazetofonom ili diktafonom.

Nakon diskusije, sudionici koji su bili zainteresirani za daljnju suradnju su ostavili svoje podatke kako bi ih se moglo kontaktirati.

Na temelju zapisnika i snimaka voditelji su napisali izvještaj uz koji su priložili i detaljan transkript diskusije.

V. REZULTATI I RASPRAVA

1. ANALIZA FOKUS GRUPA

Diskusija u fokus grupama bila je usmjeravana po predlošku koji je sadržavao četiri grupe pitanja: određenje grupe, identifikacija potreba i problema, uzroci problema te mogućnosti djelovanja. U analizi je više puta čitan čitav transkript te je za usporedbu s upitnikom problema upotrebljena ona grupa pitanja koja se odnosi na identifikaciju potreba i problema. Međutim, sudionici fokus grupa tijekom daljnje diskusije o uzrocima problema ili mogućnostima djelovanja vraćali su se na prethodno navedene probleme kako bi ih bolje elaborirali, definirali i potkrijepili primjerima ili navodili nove probleme. Svi problemi, bez obzira gdje su se pojavili u diskusiji, uvršteni su u analizu. Dakle, analiza fokus grupa se sastojala u pažljivom čitanju transkripta i bilježenju svih problema koji se pojavljuju.

Iako su u istraživanju Potreba i problema mladih u Hrvatskoj provedene 23 fokus grupe, analizom rezultata obuhvaćeno je 20 fokus grupa. Razlog tomu je što su fokus grupe vodili različiti moderatori, te njihov stil vođenja diskusije i stil pisanja transkripta nije bio usklađen.

Unatoč objašnjenjima danih u uvodu o mogućnostima nezavisnosti odgovora sudionika u grupi, nije bilo moguće uzeti taj podatak u obzir. Stoga je jedinica analize mjerenja jedna fokus grupa, odnosno pretpostavlja se da su odgovori u fokus grupi zavisni ili u interakciji te da je zbog toga najbolje svaku fokus grupu tretirati kao jedno opažanje. To konkretno znači, ako je jedna fokus grupa jedinica analize ($N=1$), prilikom statističke obrade broj stupnjeva slobode je " $n - 1$ " ili u ovom slučaju " $df=20 - 1$ ". Zavisnost rezultata ili kako se u literaturi još zove, argument stupnjeva slobode, može neopravdano ograničiti zaključke dobivene iz rezultata.

Analizom problema u fokus grupama s obzirom na jedanaest skupina problema (subskale) iz upitnika, možemo vidjeti u koliko se fokus grupa javljaju određene skupine problema, odnosno u koliko se fokus grupa javila određena tema iz neke od skupina problema. Tablica 7. pokazuje učestalost pojavljivanja određenih

skupina problema, korespondentnih s upitnikom, u fokus grupama. Iako smo svjesni neprikladnosti izražavanja rezultata u postocima uz tako mali broj slučajeva, ovakav način prezentiranja rezultata izabran je zbog mogućnosti usporedbe rezultata među kategorijama. Učestalost pojavljivanja skupina problema u fokus grupama nazvat ćemo izraženost problema. Pretpostavka je da problemi koji se češće pojavljuju u fokus grupama su i oni koji su izraženiji u populaciji mladih.

Tablica 7. Učestalost pojavljivanja problema u 20 fokus grupa prema podjeli na jedanaest skupina problema (subskale) u upitniku s obzirom na dob sudionika.

SKUPINA PROBLEMA	Osnovna škola (N=5)		Srednja škola (N=10)		Fakulteti (N=5)	
	f	%	f	%	f	%
Nedostatak društvenih sadržaja	5	100	10	100	5	100
Specifični problemi lokalne zajednice	4	80	10	100	5	100
Problemi vezani uz obrazovanje	5	100	9	90	4	80
Problemi vezani uz ovisnost	4	80	8	80	4	80
Egzistencijalna kriza	1	20	9	90	5	100
Problemi odnosa u obitelji	5	100	4	40	3	60
Nezadovoljstvo samim sobom	1	20	4	40	3	60
Briga za budućnost	2	40	6	60	2	40
Problemi u intimnim odnosima	1	20	1	10	2	40
Nemogućnost osamostaljenja	0	0	1	10	2	40
Nezadovoljstvo odnosa s vršnjacima	0	0	0	0	3	60

Legenda:

f – frekvencija ili učestalost pojavljivanja problema u fokus grupama s obzirom na skupine problema iz upitnika

% - postotak pojavljivanja problema u fokus grupama s obzirom na skupine problema iz upitnika

N=5, N=10 – broj provedenih fokus grupa unutar uzorka sudionika u osnovnim, srednjim školama ili fakultetu

U svim provedenim fokus grupama najizraženiji problemi su iz skupina: nedostatak društvenih sadržaja, problemi vezani uz obrazovanje i specifični problemi lokalne zajednice.

Kao mjera sličnosti rezultata upitnika i fokus grupa uzet je broj čestica iz pojedine skupine problema koje se u istom ili sličnom obliku pojavljuju u fokus grupi. Tablica 8. pokazuje kolika je sličnost rezultata upitnika i fokus grupe s obzirom na broj istih čestica unutar upitnika i fokus grupe. Pošto se upitnik razlikovao za osnovnu i srednju školu te za studentsku populaciju u dvama kategorijama, tablicu čine

rezultati posebno za osnovnu školu, za srednju školu, za osnovnu i srednju školu zajedno jer one čine jednu verziju upitnika te posebno za fakultate.

Tablica 8. Sličnost rezultata upitnika problema i fokus grupa prikazana kao broj jednakih ili sličnih čestica koje se javljaju u fokus grupi kao i upitniku iz određene skupine problema.

SKUPINA PROBLEMA	N	Osnovna škola		Srednja škola		Upitnik za OŠ/SŠ		Upitnik za Fakultete	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Nedostatak društvenih sadržaja	6	6	100	6	100	6	100	6	100
Specifični problemi lokalne zajednice	10	5	50	8	80	10	100	8	80
Problemi vezani uz obrazovanje	14 (oš/sš)	4	28.57	6	42.86	8	57.14	4	40
	9 (f)								
Problemi vezani uz ovisnost	3	0	0	0	0	0	0	0	0
Egzistencijalna kriza	8	0	0	0	0	0	0	0	0
Problemi odnosa u obitelji	16	5	31.25	4	25	6	37.5	2	12.5
Nezadovoljstvo samim sobom	9	1	11.11	4	44.44	5	55.56	1	11.11
Briga za budućnost	7 (oš/sš)	2	28.57	5	71.43	6	85.71	2	40
	5 (f)								
Problemi u intimnim odnosima	6	0	0	0	0	0	0	0	0
Nemogućnost osamostaljenja	3	0	0	1	33.33	1	33.33	1	33.33
Nezadovoljstvo odnosa s vršnjacima	3	0	0	0	0	0	0	1	33.33
UKUPNO	85 (oš/sš)	24	28.23	34	40	42	49.41	25	32.25
	79 (f)								

Legenda

N – broj čestica u upitniku iz određene skupine problema

n – broj čestica u upitniku iz određene skupine problema, koje se u istom ili sličnom obliku pojavljuju u fokus grupi

% - sličnost sadržaja u fokus grupama i upitniku izražena u postotcima za određenu skupinu problema

Za osnovno i srednjoškolski uzorak pronađeno je 49.41% sličnosti između fokus grupe i upitnika, a za studentski uzorak 32.25% sličnosti. Sličnost se odnosi na pronalaženje problema iz fokus grupe koji su odgovarajući s česticama u upitniku.

Jedino u skupinama problema "egzistencijalna kriza", "problemi vezani uz ovisnosti" i "problemi u intimnim odnosima" nije pronađena niti jedna čestica u fokus grupi koja bi odgovarala česticama u upitniku. Međutim, tim skupinama problema u diskusijama se pristupilo na drugačiji način što nam pokazuje tablica učestalosti problema u fokus grupama s obzirom na jedanaest skupina problema iz upitnika (Tablica 7.).

2. USPOREDBA IZRAŽENOSTI PROBLEMA U UPITNIKU I UČESTALOST POJAVLJIVANJA PROBLEMA U FOKUS GRUPI

Rezultati upitnika i fokus grupa uspoređeni su kroz izraženost skupina problema prema dobi u upitniku i učestalosti pojavljivanja problema prema dobi u fokus grupama.

Iz aritmetičkih sredina čestica koje sačinjavaju pojedinu subskalu izračunata je ukupna aritmetička sredina, koja predstavlja mjeru izraženosti skupine problema opisane česticama subskale. U svrhu pojednostavljenja teksta umjesto preciznijeg, ali duljeg izraza "*(subjektivne) procjene izraženosti problema*" uglavnom će biti korišten manje precizan, ali kraći izraz "*izraženost problema*".

Hijerarhije izraženosti pojedinih skupina problema u ova tri dobna uzorka nalaze se u Tablici 9.

Tablica 9. Redoslijed izraženosti problema s obzirom na dob u upitniku prema Lugomer-Armano, Kamenov i Ljubotina, 2001.

SKUPINA PROBLEMA	OSNOVNOŠKOLCI			SREDNJOŠKOLCI			STUDENTI		
	RANG	M	σ	RANG	M	σ	RANG	M	σ
Briga za budućnost	2	2.11	1.00	1	2.63	1.05	1	2.71	1.12
Nedostatak društvenih sadržaja	1	2.29	1.08	2	2.46	1.03	3	2.33	1.00
Problemi vezani uz školovanje	3	2.05	0.90	3	2.36	0.87	2	2.43	0.94
Specifični problemi lokalne zajednice	4	1.92	0.72	4	2.07	0.74	4	2.13	0.73
Nemogućnost osamostaljenja	6	1.69	0.91	5	1.90	0.89	5	2.05	0.93
Nezadovoljstvo samim sobom	7	1.69	0.68	6	1.77	0.63	6	1.73	0.61
Problemi u intimnim odnosima	5	1.71	0.77	8	1.71	0.79	7	1.64	0.75
Egzistencijalna kriza	8	1.59	0.67	7	1.72	0.70	8	1.63	0.70
Problemi vezani uz ovisnosti	10	1.44	0.65	8	1.69	0.82	9	1.62	0.74
Problemi odnosa u obitelji	9	1.58	0.59	10	1.63	0.58	10	1.54	0.54
Nezadovoljstvo odnosima sa vršnjacima	11	1.29	0.62	11	1.23	0.61	11	1.24	0.62

Legenda:

M – aritmetička sredina (prosječna procjena) izraženosti skupine problema
 σ - standardna devijacija (raspršenje pojedinačnih odgovora)

Nadalje ćemo komentirati rezultate iz upitnika i fokus grupe po skupinama problema.

2.1. Nedostatak društvenih sadržaja

Nedostatak društvenih sadržaja je najizraženiji problem i pojavljuje se u svim provedenim fokus grupama. Bez obzira na regiju, veličinu naselja i dob, svi sudionici se žale na nedostatak mjesta za izlaske. Sudionici u diskusijama navode sve čestice iz skupine problema "nedostatak društvenih sadržaja" u upitniku što u identičnom, a što u malo izmijenjenom obliku: "imam premalo slobodnog vremena", "nedostaju mi mjesta namijenjena okupljanju isključivo mladih", "nemam gdje iskoristiti svoje slobodno vrijeme", "postoji premalo mjesta za večernje izlaske", "trebalo mi biti više kafića s određenom vrstom glazbe" i "zimi je društveni život pravo mrtvilo" koji se najviše pojavljuje u području Dalmacije, Istre i Primorja.

Što se tiče izraženosti problema u upitniku u cjelokupnom uzorku, "nedostatak društvenih sadržaja" je na drugom je mjestu. Najistaknutijima su se pokazale čestice "nedostaju mi mjesta namijenjena okupljanju isključivo mladih" ($M(oš)=2,69$, $M(sš)=2,74$, $M(f)=2,57$) i "postoji premalo mjesta za večernje izlaske" ($M(oš)=2,58$, $M(sš)=2,83$, $M(f)=2,54$). Sličan rezultat dobiva se i u fokus grupama jer se navedeni problemi vrlo često spominju.

Ono što se razlikuje u upitniku od rezultata fokus grupe je kako je ta skupina problema najvažnija osnovnoškolcima, koji tek počinju otkrivati nove sadržaje društvenog života, pa počinju uočavati i ono što im nedostaje (Lugomer-Armano, Kamenov i Ljubotina, 2002). U srednjoškolskoj i u studentskoj dobi izraženost ove skupine problema se smanjuje zbog toga jer je većina mjesta za okupljanje (diskoteke, kafići) rezervirana za njih starije.

Ono što je dodatno dobiveno fokus grupom zbog metodoloških ograničenja upitnika je da izuzev većih regionalnih središta, sudionici fokus grupa u svim ostalim mjestima navode kako nemaju mogućnosti provođenja slobodnog vremena u nekim organiziranim vidovima slobodnih aktivnosti (npr. "Ja sam učlanjen u veslački klub na faksu i nemamo čamac. Postoji veslačko društvo bez čamca!").

Problem nije toliko zastupljen među osnovnoškolcima, jer oni svoje slobodno vrijeme provode u igri s prijateljima u parku, na igralištu ili na ulici (rolanje, gumi-gumi, bicikl i sl.), a uz to su i opterećeni školskim obvezama i žale sa da ni nemaju dovoljno slobodnog vremena. Dakle, problem nedovoljno organiziranog slobodnog vremena najviše muči srednjoškolce. Činjenica da se studenti nisu žalili na ovaj problem, proizlazi iz toga što su fakulteti smješteni u većim mjestima koja nude i veći izbor slobodnih aktivnosti (Lugomer-Armano, Kamenov i Ljubotina, 2002).

2.2. Egzistencijalna kriza

Pomoću analize fokus grupa vidi se kako je ta skupina problema vrlo izražena u srednjoškolskom i studentskom uzorku, dok se kod osnovnoškolaca "egzistencijalna kriza" navodi samo u jednoj fokus grupi. Dakle, usporedbom razgovora sa sudionicima fokus grupa različite dobi, primjećuje se kako je ovaj problem to izraženiji što su sudionici stariji. U fokus grupama najviše se to odnosi na problem apatije i nezainteresiranosti te opće dosade.

Kod osnovnoškolaca u jednoj fokus grupi rečeno je "ponekad imam pad morala, osjećaš se kao nula". U srednjim školama, osim dosade i apatije, sudionici su općenito navodili da taj problem muči mlade (na primjer, "mladi razmišljaju o smislu života, nemaju vremena za duhovno jer svi misle na materijalno", "postavljamo si visoke ciljeve...", "treba mi unutarnji mir, sloboda razmišljanja..." i "ima samoubojstava (među mladima)"). U studentskom uzorku fokus grupa spominje se "gubitak morala, volje, motiva ... vlada pasivnost".

Obrada podataka u upitniku pokazala je da je skupina problema "egzistencijalna kriza" nisko na rang u svim dobnim skupinama. To su problemi koji se odnose na egzistencijalne probleme svrhe i smisla života, ispravnosti moralnih načela i pridržavanja normi. Budući da je fokusiranje na potragu za smislom i propitivanje vrijednosti tipično za srednjoškolsku dob, očekivalo se da će izraženost ove skupine problema biti najveća u srednjoškolskom uzorku. Pokazalo se, međutim, da osnovnoškolci, srednjoškolci i studenti u prosjeku podjednako procjenjuju te probleme. Unutar ove skupine čestica, mlade najviše smeta uvriježenost nekih pravila koja nalažu autoriteti ("nerviraju me različita pravila kojih se treba pridržavati", $M(oš)=2,16$, $M(sš)=2,41$, $M(f)=2,17$).

U fokus grupama sudionici se nisu posebno dotakli spomenute čestice već su o tom problemu diskutirali kao što je navedeno, a po danim odgovorima može se reći da su diskusije oko toga bile žustre i dugačke. Dakle, u fokus grupama se ovom problemu pristupilo drugačije nego upitnikom te nije pronađena sličnost među rezultatima.

2.3. Problemi vezani uz obrazovanje

"Problemi vezani uz obrazovanje" isticani su u gotovo svim razgovorima (u 90% fokus grupa). Osnovnoškolci, gotovo, u svim grupama ističu problem jednak čestici iz upitnika "nastavnici ne tretiraju sve učenike jednako", zatim navode i čestice "školski program mi je pretežak", "u mojoj školi nema psihologa" te "previše se opterećujem školom". Srednjoškolci navode sljedeće probleme koji odgovaraju česticama iz upitnika: "imam poteškoće s organiziranjem vremena za učenje", "školski program mi je pretežak", "u školi mi je dosadno", "previše se opterećujem školom", "brinu me moje ocjene" i "zbog treme imam poteškoća pri odgovaranju". Na studentskom uzorku sličnost s upitnikom je u sljedećim česticama: "na fakultetu stječemo premalo praktičnih znanja", "smetaju me previsoki kriteriji na ispitu", "nastava na fakultetu loše je organizirana", "ne sviđa mi se postojeći način predavanja".

U upitniku "problemi vezani uz obrazovanje" u osnovnoškolskom i srednjoškolskom uzorku su na trećem mjestu, a u studentskom uzorku na drugom mjestu. Najistaknutije čestice u osnovno i srednjoškolskom uzorku su "nemam volje za učenjem" ($M(oš)=2,60$, $M(sš)=2,98$) i "nastavnici ne tretiraju sve učenike jednako", ($M(OŠ) =2,56$, $M(sš)=3,28$), a u studentskom uzorku to su "na fakultetu stječemo premalo praktičnih znanja", ($M(f)=3,02$) i, analogno osnovnoškolcima i srednjoškolcima, "profesori nejednako tretiraju različite studente" ($M(f)=2,99$). Dakle, rezultati iz fokus grupa korespondentni su rezultatima u upitniku odnosno dobivena sličnost za osnovnu školu rezultata je 29%, za srednju školu 43%, a za fakultete 40%.

Što se tiče drugih informacija dobivenih u fokus grupama jest da su na fakultetima sudionici osjetljivi na nedostupnost pojedinih profesora, nezainteresiranost profesora za vlastiti posao, položaj studenata i kvalitetu nastave

(npr. "Fakultet je najljepše mjesto za profesora da radi, a ne za studenta da studira. Žele što manje briga oko studenata, što je krivo."). Žale se da se na fakultet upisuje preko veze. Većina sudionika žali se na svoj neravnopravni odnos s profesorima i njihovu nepravdu te da se nemaju kome obratiti za pomoć. U srednjim školama učenici se najčešće žale na neopremljenost kompjutorskom opremom i drugim tehničkim pomagalicama (kasetofoni, TV i video) te na siromašne knjižnice. Studenti se uz neopremljenost fakultetskih knjižnica žale i na nedostupnost kompjutera, na nedostatak laboratorija i opreme u njima, manjak sportskih dvorana uz fakultete, te lošu prehranu u studentskim menzama. (na primjer, "Osim profesora i zgrade, na Strojstvu nedostaje sve.").

Pokazalo se da su sugovornici iz Zagreba najviše svjesni ovih poteškoća, ali i svoje suodgovornosti. Primjećuju da su oni ti koji moraju ukazati na postojeće probleme i pronaći način za njihovo rješavanje.

2.4. Problemi vezani uz ovisnosti

Kod ove skupine problema postoji neslaganje između izraženosti problema u upitniku i fokus grupama. "Problemi vezani uz ovisnosti" su vrlo izraženi u svim dobnim skupinama fokus grupa. Međutim, niti u jednoj fokus grupi se ne navodi takav problem koji bi odgovarao bilo kojoj čestici upitnika iz te skupine (Ne znam kako pomoći prijateljima koji su ovisnici, ne mogu prestati pušiti, pretjerano konzumiram alkohol). Probleme koje su sudionici navodili iz fokus grupe su većinom globalni, odnose se na sve mlade, i svi sudionici su svjesni problema ovisnosti u njihovim gradovima.

Problem zloupotrebe droge i alkoholizma nije podjednako raširen u svim krajevima Hrvatske u kojima su provedene fokus grupe. Alkoholizam je najviše zastupljen u području sjeverozapadne Hrvatske i Slavonije, dok su problemi s drogom mnogo više izraženi u Dalmaciji, Istri i Primorju, te Zagrebu (Lugomer-Armano, Kamenov i Ljubotina, 2002). Zanimljivo je da sugovornici iz Topuskog i Knina nisu naveli da ti problemi postoje u njihovim sredinama.

Osnovnoškolcima se problemi ovisnosti još čine prilično dalekima ("ide im na živce što ih se s tim gnjavi"), ali ih je pomalo i strah da će ih ti problemi kad-tad snaći i da im se možda neće biti u stanju oduprijeti. Kod srednjoškolaca je problem droge i alkohola najizraženiji, no to je upravo i populacija koja ga je najsvjesnija i

najspremnija angažirati se u njegovom suzbijanju (npr. "Mladi imaju pubertet pa ne razmišljaju dovoljno o stvarima, pa počnu piti i drogirati se.").

Rang koji zauzima ta skupina problema na upitniku je nizak (OŠ=10, SŠ=8 i F=9). Najistaknutija čestica za osnovnoškolce i srednjoškolce je "ne znam kako pomoći prijateljima koji su ovisnici" ($M(oš)=1,92$, $M(sš)=2,10$), dok studente u većoj mjeri zaokuplja problem ovisnosti o duhanu koje se ne mogu riješiti "ne mogu prestati pušiti", ($M(f)=1,84$).

Možemo zaključiti da su se u fokus grupama dobile drugačije, ali bogatije informacije koje se ne slažu s rezultatima u upitniku.

2.5. Briga za budućnost

Najistaknutija skupina problema na cjelokupnom uzorku u upitniku je "briga za budućnost". To se može objasniti lošom socioekonomskom situacijom i visokom stopom nezaposlenosti u cijeloj državi koja izravno ugrožava egzistenciju velikog dijela stanovništva i time potiskuje sve ostale probleme u drugi plan. Najistaknutijom se pokazala čestica "brine me buduće zaposlenje" ($M(oš)=2,71$, $M(sš)=3,28$, $M(f)=3,32$).

U 50% fokus grupa dotaklo se problema oko "brige za budućnost". Javili su se problemi korespondentni česticama u upitniku. Za osnovnu školu su to čestice: "ne znam što ću nakon osnovne škole" te "bojim se prijemnog ispita"; za srednju školu: "ne znam što ću nakon srednje škole", "brine me upis na fakultet", "brine me daljnje školovanje", "nakon škole nemam mogućnosti rada u struci" te "brine me buduće zaposlenje". Posljednje dvije čestice kod srednjoškolaca navode i studenti. Najveća sličnost rezultata fokus grupa s upitnikom je na srednjoškolskom uzorku, 71%.

Mogući razlog slabije izraženosti problema "briga za budućnost" u fokus grupama nego u upitniku jest svjesnost sudionika o stanju u državi i o prisutnoj nezaposlenosti, i pomirenost sa svojom nesigurnom budućnošću.

Međutim, ono što još proizlazi iz fokus grupa, a povezano je indirektno s ovom skupinom problema je da se sudionici žale na nedostatak novaca. Gospodarska kriza, nezaposlenost roditelja, nemogućnost nalaženja honorarnih poslova dovela je

do toga da su bez kune u džepu, a svaki izlazak ili slobodna aktivnost zahtijeva određenu svotu. Osim toga, primjećuju da novac postaje mjerilo nečije vrijednosti ("ako imaš novaca, možeš sve") i tu nastaje jaz između onog što se u društvu cijeni i njihovog položaja (Lugomer-Armano, Kamenov i Ljubotina, 2002).

2.6. Problemi odnosa u obitelji

U fokus grupama najmlađi sudionici se žale da roditelji ne razumiju njihove potrebe za izlascima i druženjem te im ograničavaju slobodu. Ovaj je problem istican samo među osnovnoškolcima, što je razumljivo jer su u toj dobi roditelji još uvijek glavni autoriteti, i iako se već javlja potreba za identificiranjem s vršnjacima i osamostaljivanjem, utjecaj roditelja je još uvijek presudan (npr., "Moja mama kaže da mladi nemaju pameti, misle da imaju pravo na odluke a ipak griješe u tome, pa moraju slušati.")

Problemi vezani uz obitelj koje ističu mladi, a korespondentni su česticama iz upitnika jesu: "roditelji me tuku" (OŠ), "roditelji me ne shvaćaju ozbiljno" (OŠ), "moji roditelji nemaju povjerenja u mene" (OŠ, SŠ), "roditelji se previše brinu za mene" (OŠ, SŠ), "roditelji vrše pritisak na mene zbog ocjena" (SŠ), "imam problema u komunikaciji s roditeljima" (OŠ, SŠ, F) i "moji roditelji se previše svađaju" (F). Dakle, rezultati pokazuju da postoji 31 % sličnosti za osnovnu školu, 25 % za srednju školu i 13 % za fakultete.

"Problemi odnosa u obitelji" su nisko rangirani u upitniku (OŠ=9, SŠ=10 i F=10). Pokazalo se kako je unutar ove subskale najistaknutiji problem strah mladih da ne razočaraju roditelje, kao podjednako intenzivan problem za učenike osnovnih i srednjih škola, te studente ("bojim se da ne razočaram roditelje", $M(OŠ)=2,45$, $M(sš)=2,46$, $M(f)=2,61$). Slijedi nezadovoljstvo mladih pretjeranom brigom roditelja ("roditelji se previše boje za mene", $M(oš)=2,16$, $M(sš)=2,29$, $M(f)=1,90$).

Dakle, i najistaknutije čestice podudaraju se nalazima iz fokus grupa.

2.7. Nezadovoljstvo samim sobom

Subskala nezadovoljstvo samim sobom odnosi se na probleme koji se tiču nezadovoljstva vlastitim tjelesnim izgledom, nekim osobinama ličnosti i nekim ponašanjima. Mladi u najvećoj mjeri naglašavaju problem lijenosti i poteškoća sa povjeravanjem svojih problema ("lijen/a sam", $M(oš)=1,94$, $M(sš)=2,33$, $M(f)=2,37$; "teško mi je pričati o svojim problemima", $M(oš)=1,96$, $M(sš)=2,04$, $M(f)=1,89$). Procjene na skali su u prosjeku vrlo niske, kreću se između vrijednosti 1 i 2. U fokus grupama javili su se problemi korespondentni najizraženijim u upitniku, ali i sljedećim česticama: "često se svađam" i "nezadovoljna/an sam svojim tjelesnim izgledom".

2.8. Nemogućnost osamostaljenja

Subskala nemogućnost osamostaljenja odnosi se na probleme mladih u pogledu njihove nemogućnosti da se osamostale. Velik broj mladih je zbog loše financijske situacije prisiljen na dugu ovisnost o roditeljskoj podršci i uzdržavanju. Najistaknutiji problem u upitniku govori upravo o tome ("mladi se ne mogu probiti kroz život bez financijske potpore roditelja, $M(oš)=2,06$, $M(sš)=2,49$, $M(f)=2,87$), a on se javlja unutar studentskog uzorka. Uz navedeni problem u fokus grupama u srednjim školama javlja se novi "želio/željela bih se odvojiti od roditelja". Dakle, osim najistaknutijeg problema u fokus grupi se javlja još jedan korespondentan s česticom u upitniku.

2.9. Problemi u intimnim odnosima

Najistaknutijim problemom u upitniku pokazala se nesigurnost i manjak samopouzdanja mladih kad se radi o pristupanju osobi koja ih privlači, što je naročito razumljivo za osnovnoškolce i srednjoškolce koji tek proživljavaju prva ljubavna iskustva ("Ne znam kako pričati dečku/curi i što mu/joj reći", $M(oš)=2,07$, $M(sš)=1,86$, $M(f)=1,78$). U fokus grupama uopće se nije pokazala ova skupina problema značajnom niti su je sudionici spominjali. Dakle, nema sličnosti s niti jednom česticom iz upitnika.

2.10. Nezadovoljstvo odnosa s vršnjacima

Problem koji mladi procjenjuju najintenzivnijim odnosi se na njihovo nezadovoljstvo prijateljstvima ("Nemam pravog prijatelja/prijateljicu", $M(oš)=1,31$, $M(sš)=1,30$, $M(f)=1,32$). Ista čestica pronađena je i na studentskom uzorku te možemo reći da je rezultat korespondentan s upitnikom. No, dodatni nalazi koji spadaju u ovu skupinu problema pronađeni u fokus grupama su problemi komunikacije među vršnjacima.

Među svim sudionicima fokus grupa, bez obzira na njihovu dob, istican je problem nedostatka komunikacije među spolovima. (npr., "Cure i dečki se premalo družu. Nema mješovitih društava, ne možeš upoznati nekoga.").

U srednjoškolskoj dobi se problemu komunikacije među spolovima pridružuje i problem nedostatka komunikacije među pripadnicima različitih supkultura, odnosno vršnjačkih grupa različite ideologije.

Studenti naglašavaju još i nedostatak komunikacije među različitim fakultetima, te ističu potrebu za stvaranjem međufakultetskih organizacija koje bi se brinule o raznim potrebama cjelokupne studentske populacije.

2.11. Specifični problemi lokalne zajednice

Sljedeća skupina problema odnosi se na specifične probleme vezane uz lokalnu zajednicu npr. na neke običaje i na nedostatak sadržaja (prvo kao posljedica tradicionalnosti, a drugo kao posljedica tehnološke nerazvijenosti sredine). Kao najistaknutiji problem mladih u upitniku u ovoj kategoriji pojavljuje se nemogućnost zarađivanja novca ("u mom mjestu nema mogućnosti zarade za mlade", $M(oš)=2,52$, $M(sš)=2,82$, $M(f)=2,99$). Sudionici ističu kako im smeta običaj što se u sredini u kojoj žive o svima sve zna te o tome pripovijeda što vjerojatno ugrožava njihovu privatnost i opterećuje ih ("ljudi u mom mjestu puno ogovaraju i miješaju se u privatni život drugih", $M(oš)=2,43$, $M(sš)=2,68$, $M(f)=2,50$).

Odgovarajuće s upitnikom pokazalo se da se jednaki problemi navode i u fokus grupama, iako je problem "ogovaranja" puno više istaknut nego "mogućnost zarade za mlade" (na primjer, "Nema tu sada ići ćemo prošetati, nego sjest ćemo u kafić kraj prozora i gledati: tko prolazi, zašto prolazi, kako se obukao itd."). I u

upitniku i u fokus grupama ova skupina problema nalazi se na podjednakom rangu odnosno podjednake učestalosti te je važna tema za mlade.

U fokus grupama javili su se još neki problemi koji odgovaraju sljedećim česticama u upitniku: "muči me izoliranost mog mjesta" (OŠ, SŠ, F), "nemam dovoljno novaca za izlaske" (OŠ, SŠ, F), "nemam dovoljno mogućnosti pokazati svoje sposobnosti" (OŠ, F) (na primjer, "Htio bih živjeti na otoku ali nema mogućnosti"), "nemam mogućnosti baviti se sportom", "nemam mogućnosti za korištenje kompjutera" (SŠ, F) i "nemam mogućnosti za korištenje Interneta" (SŠ, F).

Ostali specifični problemi lokalne zajednice navedeni u fokus grupama, ali nisu istaknuti u upitniku jesu (Lugomer-Armano, Kamenov i Ljubotina, 2002):

a) Prometna nepovezanost

Sugovornici iz malih mjesta i okolice većih gradova žale se na nekvalitetnu organizaciju lokalnog prijevoza. Prijevoz je loše organiziran, skup, nema popusta za mlade, nema dovoljno linija ili su neredovite, u svakom slučaju neusklađene su njihovim potrebama. Zbog toga su zakinuti za sudjelovanje u raznim slobodnim aktivnostima, izlascima i slično.

b) Nedostupnost informacija

U mjestima različite veličine sudionici fokus grupa nejednako su ukazivali na poteškoće s nedostupnošću dvije vrste informacija. Jedno je neinformiranost o daljnjim mogućnostima školovanja, a drugo o mjestima za provođenje slobodnog vremena i aktivnostima koje se organiziraju u njihovoj blizini. Ove poteškoće su bile najmanje isticane u mjestima srednje veličine, jer u njima postoji ograničena mogućnost izbora s kojom su svi upoznati. Veći je problem u malim sredinama, u kojima nema srednjih škola i organiziranih aktivnosti, a mladi nisu upoznati sa svime što im se nudi u okolici. S druge strane, ovaj problem ističu i sugovornici iz velikih gradova, u kojima je izbor škola i sadržaja za mlade prevelik, pa oni ne znaju kamo sve mogu poći i što bi im više odgovaralo.

c) Nedostatak sluha odraslih za osobne probleme mladih

Osnovnoškolci i srednjoškolci izražavaju veliku potrebu za odraslom kompetentnom osobom kojoj bi se mogli povjeriti i koja bi ih adekvatno savjetovala. Na primjer sudionici kažu: "Odrasli nemaju povjerenja u mlade, sa problemom ću se obratiti prijatelju.", "Povjerali smo se razrednici, a onda je ona sve ispričala na

roditeljskom.". U fokus grupama u kojima se razgovaralo sa studentima ovaj se problem nije istaknuo.

d) Specifični problemi vezani uz pojedinu regiju

Uz probleme koji su zajednički za sve regije, za sve dobne skupine, kao i za sva mjesta bez obzira na njihovu veličinu te uz one koji su djelomično zajednički s obzirom na navedene varijable, tokom provođenja fokus grupa istaknuli su se i problemi koji su specifični upravo za određenu sredinu, a koje zbog količine nećemo navoditi.

VI. ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Problem ovog rada je ispitati valjanosti metode fokus grupe koja se prema Goodyear (1998) u kvalitativnim istraživanjima zove instrumentalna valjanost, a odnosi se na slaganje između podataka metode fokus grupe i podataka prikupljenih drugim metodama.

Nekoliko je istraživača usporedbom rezultata fokus grupe i upitnika izvijestilo da te dvije različite metode daju slične rezultate. U tri različita istraživanja Bertrand i suradnici (1991) usporedili su upitnike i fokus grupe (Fern, 2001). Pronašli su kako fokus grupe daju analizu generalnog trenda bez numeričkih podataka, a upitnici su numerički, odnosno u kvantitativnom obliku. Njihova usporedba bila je kvalitativna procjena sličnosti između rezultata fokus grupa i upitnika. Pronašli su sličnost u 28% rezultata, od toga 42% rezultata je slično te fokus grupe daju više informacija; 17% rezultata je slično i upitnici daju više informacija. Nadalje, dobili su da je 12% rezultata različito.

Zatim, nekoliko istraživanja upotrijebilo je metodu fokus grupe kako bi upotpunili podatke upitničkog istraživanja što je, uostalom, bila i namjera u istraživanju Potrebe i problemi mladih u Hrvatskoj, kao na primjer istraživanje distribucije društva u Nigeriji od Lapido i suradnici, 1987. godine te istraživanje stavova prema vazektomiji u Kairu od Landry i suradnika 1988. godine (Fern, 2001).

Zaključno, nekoliko istraživanja predlaže da su nalazi metode fokus grupe i upitnika komparabilni i vjerojatno jednako pouzdani.

Kao navedeni rezultati i primjeri istraživanja, rezultati naše provjere sličnosti rezultata metode fokus grupe i upitnika su jednako optimistični. Za osnovno i srednjoškolski uzorak pronađeno je oko 50% sličnosti između fokus grupe i upitnika, a za studentski uzorak oko 30% sličnosti. Sličnost se odnosi na pronalaženje problema iz fokus grupe koji su odgovarajući s česticama u upitniku. Jedino u skupinama problema "egzistencijalna kriza", "problemi vezani uz ovisnosti" i "problemi u intimnim odnosima" nisu pronađene sličnosti te dvije metode, dok u ostalih osam skupina problema najistaknutije čestice u upitniku se većinom poklapaju s

problemima u fokus grupama te je metodom fokus grupe dobiveno mnogo više informacija.

Što se tiče sličnosti između metode fokus grupe i upitnika može se zaključiti da su dobivene brojke visoke te je to priličan dokaz valjanosti metode fokus grupe. Pitanja koja su korištena u predlošcima za fokus grupe vrlo su općenita, odnosno postavljena su samo dva pitanja o problemima i potrebama mladih (koje su vaše potrebe i koji su problemi mladih u vašoj sredini). Usprkos tome dobivena je visoka, stoga, zadovoljavajuća sličnost između rezultata te dvije metode. Da su pitanja bila specifičnija te da su se odnosila na skupine problema iz upitnika vjerovatno bi rezultati bili još sličniji. Ove činjenice idu u prilog valjanosti metode fokus grupe jer uz sve navedene prednosti korištenja te metode i uz pažljiv odabir pitanja može se samostalno koristiti u istraživanjima.

U svim skupinama problema metodom fokus grupa dobiveno je mnogo više informacija, posebno za skupinu "egzistencijalna kriza", "problemi vezani uz ovisnosti" i "specifični problemi lokalne zajednice". Taj podatak ide u prilog valjanosti metode fokus grupe jer ne samo da se pomoću nje dobivaju slični rezultati kao u upitniku, već i bogatiji, praktičniji i "dublji" što su mnogi autori naveli kao njenu prednost.

Pokazalo se da je sudionike trebalo u razgovoru češće usmjeravati na mlade općenito i njihove probleme, jer su isključivo razgovarali o osobnim problemima i iskustvima. Međutim, bez obzira na to manje su navodili probleme iz skupine "nezadovoljstvo samim sobom", "problemi u intimnim odnosima" te "nezadovoljstvo u odnosima s vršnjacima", koje smo očekivali barem kod osnovno i srednjoškolaca s obzirom na njihovu dob. To se djelomice može objasniti neprirodnom situacijom u kojoj su se našli jer većinu sudionika nisu poznavali prije razgovora te su se sramili. No, isti podatak može se vidjeti iz rang liste izraženosti problema u upitniku. Vidljivo je da su mladi u većoj mjeri zaokupljeni problemima vezanim uz širu socijalnu okolinu (škola, društveni sadržaji, lokalna zajednica), u manjoj mjeri problemima vezanim uz same sebe (nezadovoljstvo samim sobom, egzistencijalna kriza) i u još manjoj mjeri problemima vezanim uz užu socijalnu okolinu (obitelj, vršnjaci, romantične veze). Nalaz se može protumačiti time što mnogo mladih ima nezadovoljene egzistencijalne potrebe, pa su ovakvi osobni problemi sekundarni.

Jedan od glavnih propusta istraživanja je taj što sudionici fokus grupa nisu ispunjavali upitnik potreba i problema. Kada bi imali te podatke usporedba rezultata upitnika i fokus grupa bila bi lakša i s većom pouzdanošću, te bi i podaci bili valjaniji. Zatim, podatak koji može povećati opravdanost upotrebe metode fokus grupe je taj što se procjene za navedene probleme kreću između vrijednosti 1 što znači "to mi uopće ne predstavlja problem" i 3 što znači "to mi predstavlja osrednji problem" (rijetko 4 "to mi predstavlja priličan problem"). Stoga, te probleme ne možemo smatrati intenzivnima iz čega proizlazi potreba da se to dodatno provjeri, na primjer metodom fokus grupe.

Prema Fernovom konceptualnom okviru na proces diskusije u fokus grupi utječu komponente: moderator, faktori koji utječu na procese u grupi, sastav grupe, istraživačko okruženje i grupna kohezija. O svim tim komponentama kakav se rezultat fokus grupe dobije. Sastav grupe odnosi se na individualne karakteristike sudionika, odnosno dob, spol, socioekonomski status, etnička pripadnost i osobine ličnosti. Kako bi se dobili što relevantniji nalazi za ispitivanu populaciju mladih provedene su fokus grupe, posebno, s osnovnoškolcima, srednjoškolcima i studentima te je u svakoj grupi bio podjednak broj muških i ženskih sudionika. No, sudionici za diskusiju u osnovnim i srednjim školama u fokus grupi definirani su kao eksperti za područje istraživanja što je u ovom ispitivanju najčešće odlučivao psiholog ili pedagog u školi, a kriterij je najčešće bio odličan školski uspjeh. Postavlja se pitanje nije li na taj način netko bio izostavljen, učenik koji možda nije odličan ali bi mogao dati relevantne podatke o temi. Jednako tako, studente koji su sudjelovali u diskusiji najčešće je izabirao neki od profesora pa se postavlja isto pitanje.

Jedna od spomenutih komponenata je i istraživačko okruženje koje se odnosi na uvjet prikladne okoline za provedbu grupne diskusije. Okolina u kojoj se diskusija provodila nije uvijek bila najbolja. Buka te prisutnost profesora tijekom diskusije mogli su negativno utjecati na postizanje povoljne klime odnosno grupne dinamike te djelovati na otvorenost sudionika na diskusiju. Važna komponenta koja utječe na dobivene rezultate fokus grupe jest moderator. Voditelji grupne diskusije razlikovali su se u vještini i stilu vođenja grupe što direktno utječe na proces diskusije te na rezultate. Vještiji voditelji mogli su stvoriti pozitivno ozračje te potaknuti diskusiju u fokus grupi i na taj način omogućiti sudionicima otvorenije i spontanije izražavanje vlastitih ideja, misli i iskustava.

Temeljem pregleda nekoliko prijašnjih istraživanja, kada istraživač nije siguran koju metodu upotrijebiti ima smisla upotrijebiti obje, i metodu fokus grupe i upitnika, za usporedbu rezultata. S obzirom na ovu analizu rezultata metoda fokus grupe može se i samostalno upotrebljavati za neke, već navedene, svrhe istraživanja. Nepostojanje temeljitog kriterija za determiniranje kada fokus grupa može biti samostalna metoda ili upotrebljena s drugim je prilika za kontroliranim istraživanjima koja će riješiti nedoumicu. Većina autora o "problemu" fokus grupe ima stav da su kvalitativne metode opravdane za triangulaciju, a na psihologiji je da to provjeri.

VI. ZAKLJUČAK

Kako bi odgovorili na problem istraživanja postavljena je sljedeća hipoteza: Analiza rezultata fokus grupa ispitanih na odgovarajućoj populaciji kao u uzorku za upitnik, pokazat će korespondentne rezultate sa rezultatima pojedinih subskala na upitniku problema.

Dobiveni rezultati potvrđuju hipotezu. Za osnovno i srednjoškolski uzorak pronađeno je oko 50% sličnosti između fokus grupe i upitnika, a za studentski uzorak oko 30% sličnosti. Sličnost se odnosi na pronalaženje problema iz fokus grupe koji su odgovarajući s česticama u upitniku. Jedino u skupinama problema "egzistencijalna kriza", "problemi vezani uz ovisnosti" i "problemi u intimnim odnosima" nisu pronađene sličnosti te dvije metode, dok u ostalih osam skupina problema najistaknutije čestice u upitniku se većinom poklapaju s problemima u fokus grupama te je metodom fokus grupe dobiveno mnogo više informacija

Između ostalog, u svim skupinama problema metodom fokus grupa dobiveno je mnogo više informacija, posebno za skupinu "egzistencijalna kriza", "problemi vezani uz ovisnosti" i "specifični problemi lokalne zajednice". S tim u vezi, možemo tvrditi kako je metoda fokus grupe valjana jer ne samo da se pomoću nje dobivaju slični rezultati kao u upitniku, već i bogatiji, praktičniji i "dublji" što su mnogi autori naveli kao njenu prednost.

VIII. LITERATURA

Calder, B. J. (1977). Focus Groups and the Nature of Qualitative Marketing Research. *Journal of Marketing Research*. Vol. 14. pp. 353-364.

Catterall, M. & Maclaran, P. (1997). Fokus Group Data and Qualitative Analysis Programs: Coding the Moving Picture as Well as the Snapshots.

Fern, E. F. (2001). *Advanced Focus Group Research*. Sage publications. London. New Delhi.

Fern, E. F. (1982). The Use of Focus Groups for Idea Generation: The Effects of Group Size, Acquaintanceship, and Moderator on Response Quantity and Quality. *Journal of Marketing Research*. Vol. 19. pp. 1-13.

Fraenkel, J. R. & Wallen, N. E. (1993). *How to Design and Evaluate Research in Education*. Mc Graw-Hill. New York.

Goodyear, M. (1998). Qualitative Research. In ESOMAR (Ed.). *The ESOMAR Handbook of Market and opinion research* (pp. 177-237). ESOMAR publications.

<http://www.groupsplus.com/pages/Respect3.htm>

<http://www.soc.survey.ac.uk/sru/SRU19.html>

<http://www.useit.com/papers/focusgroups.html>

<http://www.socresonline.org.uk/2/1/6.html>

Lugomer-Armano, G., Kamenov, Ž. Ljubotina, D. (2002). Problemi i potrebe mladih u Hrvatskoj. Izvještaj s XI. ljetne psihologijske škole. Filozofski fakultet Zagreb. Odsjek za psihologiju.

Patton M. Q. (1987). How to Use Qualitative Methods in Evaluation. Sage Publications. London. New Delhi.

Pennington, D. C. (1997). Osnove socijalne psihologije. Naklada slap. Jastrebarsko.

Petz, B. (1992). Psihologijski rječnik. Prosvjeta. Zagreb.

Rot, N. (1972). Socijalna psihologija. Izdavačko poduzeće Rad. Beograd.

IX. PRILOG

Prilog 1.

Upitnik pred vama sadrži popis različitih problema s kojima se mladi susreću u obitelji, školi i svojoj sredini.

Molimo Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju i razmislite u kojoj mjeri njezin sadržaj VAMA OSOBNO predstavlja problem, te ne skali koja se nalazi uz tvrdnje zaokružite jedan od brojeva. Značenje brojeva je sljedeće:

1	2	3	4	5
To za mene uopće nije problem	To mi predstavlja mali problem	To mi predstavlja osrednji problem	To mi predstavlja priličan problem	To mi predstavlja velik problem

Npr. ukoliko je navedeno:

Nemam mogućnost korištenja kompjutora.

Ukoliko navedeno za tebe predstavlja veliki problem zaokružiti ćeš 5, odnosno odabrati vrijednost koja opisuje koliko to što nemaš mogućnosti korištenja kompjutora za tebe predstavlja problem.

Ukoliko se neki problem ne odnosi na tebe (npr. ukoliko već posjeduješ kompjutor) zaokruži X s desne strane pitanja.

1. U mom mjestu nema mogućnosti zarade za mlade.	X	1	2	3	4	5
2. Muči me izoliranost mog mjesta	X	1	2	3	4	5
3. Ljudi u mom mjestu puno ogovaraju i miješaju se u privatni život drugima	X	1	2	3	4	5
4. Nemam mogućnosti profesionalne orijentacije	X	1	2	3	4	5
5. Ponekad razmišljam o samoubojstvu	X	1	2	3	4	5
6. Teško mi je komunicirati s ljudima	X	1	2	3	4	5
7. Ne vidim svrhu života	X	1	2	3	4	5
8. Nerviraju me različita pravila kojih se treba pridržavati	X	1	2	3	4	5
9. Teško pronalazim motive za završetak školovanja	X	1	2	3	4	5
10. Ne znam kako pomoći prijateljima koji su ovisnici	X	1	2	3	4	5
11. Ne mogu prestati pušiti	X	1	2	3	4	5
12. Pretjerano konzumiram alkohol	X	1	2	3	4	5
13. Bojim se noću sam/sama ići ulicom.	X	1	2	3	4	5
14. Ne mogu se upisati u školu u koju želim	X	1	2	3	4	5
15. Brine me daljnje školovanje.	X	1	2	3	4	5
16. Brine me buduće zaposlenje	X	1	2	3	4	5

17. Moji roditelji nemaju povjerenja u mene.	X	1	2	3	4	5
18. Roditelji se previše brinu za mene	X	1	2	3	4	5
19. Roditelji su mi preznaželjni.	X	1	2	3	4	5
20. Roditelji pred mene postavljaju velika očekivanja	X	1	2	3	4	5
21. Roditelji vrše pritisak na mene zbog ocjena.	X	1	2	3	4	5
22. Bojim se da ne razočaram roditelje.	X	1	2	3	4	5
23. Roditelji su mi prestrogi.	X	1	2	3	4	5
24. Roditelji me ne shvaćaju ozbiljno.	X	1	2	3	4	5
25. Imam problema u komunikaciji s roditeljima.	X	1	2	3	4	5
26. Roditelji me udare kad nešto loše napravim.	X	1	2	3	4	5
27. Roditelji me tuku.	X	1	2	3	4	5
28. Mama/tata mi stalno zadaju šugave poslove.	X	1	2	3	4	5
29. Moji roditelji se previše svađaju.	X	1	2	3	4	5
30. Roditelji me vrijeđaju i omalovažavaju.	X	1	2	3	4	5
31. Opterećuju me obaveze prema braći/sestrama.	X	1	2	3	4	5
32. Imam premalo prijatelja.	X	1	2	3	4	5
33. Nemam pravog prijatelja/prijateljicu.	X	1	2	3	4	5
34. Vršnjaci me maltretiraju.	X	1	2	3	4	5
35. Nemam se kome povjeriti.	X	1	2	3	4	5
36. Ponekad nisam siguran što je dobro, a što loše	X	1	2	3	4	5
37. Bojim se da će nakon što prvi put spavam s dečkom/curom sve promijeniti.	X	1	2	3	4	5
38. Ne znam kako prići dečku/curi i što mu/joj reći.	X	1	2	3	4	5
39. Nemam sreće u ljubavi.	X	1	2	3	4	5
40. Nisam zadovoljan/zadovoljna svojim seksualnim životom.	X	1	2	3	4	5
41. Ne znam dovoljno o spolnom životu.	X	1	2	3	4	5
42. Nesretno sam zaljubljen/zaljubljena.	X	1	2	3	4	5
43. Imam problema sa zdravljem.	X	1	2	3	4	5
44. Brine me bolest/invalidnost člana obitelji.	X	1	2	3	4	5
45. Često se svađam.	X	1	2	3	4	5
46. Nezadovoljna/an sam svojim tjelesnim izgledom.	X	1	2	3	4	5
47. Smetaju me prištići.	X	1	2	3	4	5
48. Nisam baš sretna/sretan.	X	1	2	3	4	5
49. Nisam dovoljno pametna/pametan.	X	1	2	3	4	5
50. Teško kontroliram svoje osjećaje.	X	1	2	3	4	5
51. Muči me osamljenost.	X	1	2	3	4	5
52. Lijena/lijen sam.	X	1	2	3	4	5
53. Teško mi je pričati o svojim problemima.	X	1	2	3	4	5
54. Imam premalo slobodnog vremena.	X	1	2	3	4	5
55. Zimi je društveni život pravo mrtvilo.	X	1	2	3	4	5
56. Nedostaju mi mjesta namijenjena okupljanju isključivo mladih.	X	1	2	3	4	5
57. Nemam gdje iskoristiti svoje slobodno vrijeme.	X	1	2	3	4	5
58. postoji premalo mjesta za večernje izlaske.	X	1	2	3	4	5
59. Trebalo mi biti više kafića s određenom vrstom glazbe.	X	1	2	3	4	5
60. Nemam dovoljno mogućnosti pokazati svoje sposobnosti.	X	1	2	3	4	5

61. Nemam mogućnosti baviti se sportom.	X	1	2	3	4	5
62. Nemam mogućnosti za korištenje kompjutera.	X	1	2	3	4	5
63. Nemam mogućnosti za korištenje Interneta.	X	1	2	3	4	5
64. Nemam dovoljno novaca za izlaske.	X	1	2	3	4	5
65. Mladi se ne mogu probiti kroz život bez financijske potpore svojih roditelja.	X	1	2	3	4	5
66. Želio/željela bih imati svoju sobu.	X	1	2	3	4	5
67. Želio/željela bih se odvojiti od roditelja.	X	1	2	3	4	5
68. Nastavnici ne tretiraju sve učenike jednako.	X	1	2	3	4	5
69. Brinu me moje ocjene.	X	1	2	3	4	5
70. Nemam volje za učenje.	X	1	2	3	4	5
71. Imam poteškoće sa nekim predmetima u školi.	X	1	2	3	4	5
72. Teško mi se koncentrirati na učenje.	X	1	2	3	4	5
73. Ne znam kako učiti.	X	1	2	3	4	5
74. Imam poteškoće s organiziranjem vremena za učenje.	X	1	2	3	4	5
75. U školi mi je dosadno.	X	1	2	3	4	5
76. Previše se opterećujem školom.	X	1	2	3	4	5
77. Zbog treme imam poteškoća pri odgovaranju.	X	1	2	3	4	5
78. Školski program mi je pretežak	X	1	2	3	4	5
79. Brine me upis u srednju školu/fakultet	X	1	2	3	4	5
80. Nakon škole, nemam mogućnosti rada u struci	X	1	2	3	4	5
81. Imam osjećaj grižnje savjesti zbog lošeg uspjeha u školi.	X	1	2	3	4	5
82. U mojoj školi nema psihologa.	X	1	2	3	4	5
83. Ne znam što ću nakon osnovne/srednje škole.	X	1	2	3	4	5
84. Bojim se mature.	X	1	2	3	4	5
85. Bojim se prijemnog ispita.	X	1	2	3	4	5

Dio upitnika koji se razlikuje za studente:

68. Profesori nemaju razumijevanja za studente.
69. Obrazovni program nije dovoljno kvalitetan.
70. Profesori nejednako tretiraju različite učenike.
71. Na fakultetu stječemo premalo praktičnih znanja.
72. Smetaju me previsoki kriteriji na ispitu.
73. Brine me kada ću završiti fakultet.
74. Nastava na fakultetu loše je organizirana.
75. Ne sviđa mi se postojeći način predavanja.
76. Pitam se gdje ću živjeti kada završim fakultet.
77. Moram studirati i raditi istovremeno, ali nemam izbora.
78. Ne znam što ću nakon fakulteta.

FOKUS GRUPE – OSNOVNA ŠKOLA

Podsjetnik za razgovor

1. ODREĐENJE GRUPE

- 1.1. Što su za vas "mladi"? Koliko godina imaju oni koje ubrajate u tu skupinu? Mislite li da i vi pripadate toj kategoriji ili ne? Ako ne, kamo vi pripadate?
- 1.2. Tko sve čini vaš krug prijatelja? S kim se družite?
- 1.3. Što sve radite u slobodno vrijeme, kad niste u školi? Čime se sve bavite? Gdje se krećete? Kamo izlazite? Gdje se okupljate?

2. IDENTIFIKACIJA POTREBA I PROBLEMA

- 2.1. Koje su vaše potrebe? Što vam sve treba da biste bili zadovoljni?
- 2.2. Koji su problemi mladih u vašoj sredini? Koji su, po vama, najveći, najteži?

3. UZROK PROBLEMA

- 3.1. Što mislite da je uzrok tim problemima?

4. MOGUĆNOST DJELOVANJA

- 4.1. Može li se na to djelovati? Može li se što promijeniti?
- 4.2. Tko bi na to mogao utjecati, tko je za to odgovoran? Možete li vi sami djelovati?
- 4.3. Što bi trebalo učiniti i tko bi to trebao učiniti? Što bi vi mogli poduzeti?
- 4.4. Tko bi vam u tome mogao pomoći?

FOKUS GRUPE – SREDNJA ŠKOLA

Podsjetnik za razgovor

1. ODREĐENJE GRUPE

- 1.1. Što su za vas "mladi"? Koliko godina imaju oni koje ubrajate u tu skupinu? Mislite li da i vi pripadate toj kategoriji ili ne? Ako ne, kamo vi pripadate?
- 1.2. Tko sve čini vaš krug prijatelja? S kim se družite?
- 1.3. Što sve radite u slobodno vrijeme, kad niste u školi? Čime se sve bavite? Gdje se krećete? Kamo izlazite? Gdje se okupljate?

2. IDENTIFIKACIJA POTREBA I PROBLEMA

- 2.1. Koje su vaše potrebe? Što vam sve treba da biste bili zadovoljni?
- 2.2. Koji su problemi mladih u vašoj sredini? Koji su, po vama, najveći, najteži?

3. UZROK PROBLEMA

- 3.1. Što mislite da je uzrok tim problemima?

4. MOGUĆNOST DJELOVANJA

- 4.1. Može li se na to djelovati? Može li se što promijeniti?
- 4.2. Tko bi na to mogao utjecati, tko je za to odgovoran? Tko sada brine o mladima, njihovim problemima i potrebama u vašoj sredini? Možete li vi sami djelovati?
- 4.3. Što bi trebalo učiniti i tko bi to trebao učiniti? Što bi vi mogli poduzeti? (oblici akcija, konkretno)
- 4.4. Tko bi vam u tome mogao pomoći? Kome biste se obratili za pomoć, financijsku pomoć, dozvolu, za propagiranje akcija i poticanje drugih?

Prilog 4.

FOKUS GRUPE – STUDENTI

Podsjetnik za razgovor

1. ODREĐENJE GRUPE

- 1.1. Što su za vas "mladi"? Koliko godina imaju oni koje ubrajate u tu skupinu? Mislite li da i vi pripadate toj kategoriji ili ne? Ako ne, kamo vi pripadate?
- 1.2. Tko sve čini vaš krug prijatelja? S kim se družite?
- 1.3. Što sve radite u slobodno vrijeme, kad niste na fakultetu? Čime se sve bavite? Gdje se krećete? Kamo izlazite? Gdje se okupljate?

2. IDENTIFIKACIJA POTREBA I PROBLEMA

- 2.1. Koje su vaše potrebe? Što vam sve treba da biste bili zadovoljni?
- 2.2. Koji su problemi mladih u vašoj sredini? Koji su, po vama, najveći, najteži?

3. UZROK PROBLEMA

- 3.1. Što mislite da je uzrok tim problemima?

4. MOGUĆNOST DJELOVANJA

- 4.1. Može li se na to djelovati? Može li se što promijeniti?
- 4.2. Tko bi na to mogao utjecati, tko je za to odgovoran? Tko sada brine o mladima, njihovim problemima i potrebama u vašoj sredini? Možete li vi sami djelovati?
- 4.3. Što bi trebalo učiniti i tko bi to trebao učiniti? Što bi vi mogli poduzeti? (oblici akcija, konkretno) Koje su sadašnje aktivnosti studentskih organizacija?
- 4.4. Tko bi vam u tome mogao pomoći? Kome biste se obratili za pomoć, financijsku pomoć, dozvolu, za propagiranje akcija i poticanje drugih?